

MEERJARIGE TEKORTEN EN OVERSCHOTTEN OP HET BIJSTANDSBUDGET

EEN VERKENNING VAN OBJECTIEVE VERKLARINGEN

NOTITIE

seo • economisch onderzoek

AUTEURS

WOUTER VERMEULEN, LENNART KROON, TIM SCHWARTZ, JOERI ATHMER, MARTEN MIDDELDORP (ATLAS),
FRANCINE BUREMA (ATLAS) EN JORAN VELDKAMP (ATLAS)

IN OPDRACHT VAN

MINISTERIE VAN SOCIALE ZAKEN EN WERKGELEGENHEID

Samenvatting

Sommige gemeenten hebben meerjarig te maken met forse tekorten of overschotten op het bijstandsbudget. In opdracht van het ministerie van SZW hebben SEO Economisch Onderzoek en Atlas Research onderzocht of er objectieve kenmerken zijn die dit kunnen verklaren. Uitbreiding van het verdeelmodel kan dan een oplossing zijn, mits deze kenmerken door het afwegingskader komen en daarmee ook het model op huishoudniveau verbeteren.

Tabel S.1 laat zien dat meerdere objectieve kenmerken systematisch samenhangen met een meerjarig tekort of overschot op het bijstandsbudget. Systematische samenhang is in deze tabel gebaseerd op een vergelijking tussen de 15 gemeenten met de grootste tekorten en de 15 gemeenten met de grootste overschotten over de periode 2017-2020 onderling en met een vergelijkingsgroep van dertig gemeenten met eenzelfde bevolkingsopbouw en kleine verschillen tussen budget en uitgaven. De lijst van de in het onderzoek betrokken kenmerken is gebaseerd op workshops en interviews met gemeenten, aangevuld met kenmerken die in juridische procedures rondom de verdeling van de bijstandsbudgetten zijn genoemd, kenmerken die eerder zijn onderzocht en kenmerken uit een eigen inventarisatie.

Tabel S.1 Systematische samenhang kenmerken met meerjarige tekorten of overschotten

Naam kenmerk	Bron	Systematische samenhang (na controle voor centrumfunctie)
Segregatie		
Verhuisindex (o.b.v. bijstandsontvangst)	Gemeenten	Ja (ja)
Verhuisindex (o.b.v. niet-westerse migratieachtergrond)	Gemeenten	Ja
Segregatie-index (o.b.v. bijstandsontvangst)	Gemeenten	
Segregatie-index (o.b.v. niet-westerse migratieachtergrond)	Gemeenten	
(Stapeling van) problematiek / Centrumfunctie		
Huishoudens met problematische schulden	Gemeenten	
Multiproblematiek: criminaliteit en gezondheidsproblemen	Gemeenten	Ja
Multiproblematiek: problematische schulden en gezondheidsproblemen	Gemeenten	Ja
Gezondheidsproblemen gekruist met regionaal klantenpotentieel	Gemeenten	
Jeugdproblematiek: aandeel jongeren van 12-25 jaar verdacht van misdrijf	Eerder getoetste kenmerken	Ja
Aandeel jongeren met jeugdzorg	Eerder getoetste kenmerken	
Aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek	Gemeenten	Ja (ja)
Aandeel echtscheidingen	Eerder getoetste kenmerken	Ja
Aandeel laaggeletterden	Gemeenten	
Regionaal klantenpotentieel	Gemeenten	Ja
Stedelijkheid	Gemeenten	Ja
(Langdurig) in de bijstand		

Naam kenmerk	Bron	Systematische samenhang (na controle voor centrumfunctie)
Aandeel bijstandsontvangers dat langer dan 1, 2, ... , 10 jaar in de bijstand zit	Gemeenten	Ja*
Loonkostensubsidies	Gemeenten	Ja (ja)
Overige demografische kenmerken		
Aandeel statushouders	Gemeenten	
Aandeel huishoudens met huurtoeslag	Eerder getoetste kenmerken	Ja
Aandeel sociale huurwoningen	Eerder getoetste kenmerken	
Aandeel goedkope huurwoningen	Gemeenten	
Kenmerken voor 'nietsers': bpg en verschil bpg tussen mannen en vrouwen op gemeenteniveau	Eerder getoetste kenmerken	
Aandeel hoogopgeleiden	Eerder getoetste kenmerken	Ja (ja)
Aandeel personen met een hoog inkomen op gemeenteniveau	Eerder getoetste kenmerken	
Arbeidsmarkt		
Beschikbaarheid van laaggeschoold werk	Gemeenten	
Beschikbaarheid van werk naar sector	Gemeenten	
Aandeel werk in groeisectoren in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	
Aandeel werk in krimpsectoren in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	
Aandeel conjunctuurgevoelige werkgelegenheid in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	Ja (ja)
Aandeel deeltijdwerk in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	
Aandeel kleine deeltijdbanen in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	
Aandeel flexwerk in totale beschikbaarheid van werk	Gemeenten	Ja (ja)
Bruto arbeidsparticipatie	Eerder getoetste kenmerken	Ja
Arbeidsmigranten en buitenlandse seizoenarbeiders	Gemeenten	Ja
Aandeel zelfstandigen en zzp'ers	Gemeenten	
Geografisch		
Afstand tot zee	Gemeenten	
Afstand tot de grens	Gemeenten	Nee (ja)

* Het kenmerk verschilt systematisch voor mensen die langer dan 1, 2, 3 of 4 jaar in de bijstand zitten.

Verschillen tussen gemeenten zijn het sterkst voor segregatie op basis van bijstandsontvangst, het aandeel huishoudens met huurtoeslag, het aandeel echtscheidingen, het aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek en het aandeel loonkostensubsidies. Voor de meeste van deze kenmerken geldt dat tekortgemeenten hoger scoren dan de gemiddelde gemeenten en de overschotgemeenten. De overschotgemeenten scoren over het algemeen juist lager dan de tekortgemeenten en de vergelijkingsgroep. Een uitzondering is het aandeel loonkostensubsidies, een instrument dat overschotgemeenten juist relatief vaak inzetten.

Een groot deel van de kenmerken die systematisch verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten hangt samen met de centrumfunctie van een gemeente. Dit geldt bijvoorbeeld voor segregatie, stapeling van problematiek, echtscheidingen, het aandeel hoopgeleiden en het aandeel huishoudens met huurtoeslag. Tabel S.1 laat zien dat een groot deel van getoetste kenmerken inderdaad niet langer systematisch afwijken tussen tekort- en overschotgemeenten en de vergelijkingsgroep wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in het regionale klantenpotentieel. Vooral segregatie op basis van bijstandsontvangst, het aandeel bijstandsontvangers met LKS en het aandeel voormalige studenten met psychische problematiek blijven sterk afwijken tussen tekort- en overschotgemeenten en gemiddelde gemeenten.

Voor toekomstige verfijning van het verdeelmodel ligt het dan ook voor de hand om de rol van centrumfunctie en de kenmerken op huishoudniveau die hiermee samenhangen nader te onderzoeken. Ook een aantal kenmerken die te maken hebben met opleidingsniveau vragen aandacht, waaronder (voormalige) studenten met psychische problematiek. Langdurig bijstandsgebruik is een derde onderwerp voor nader onderzoek. Hierbij spelen vragen omtrent de optimale specificatie van de kenmerken en de verklaringskracht op huishoudniveau. Daarnaast is het voor het afwegingskader van belang in hoeverre de kenmerken beïnvloedbaar zijn door gemeenten, deze vraag speelt vooral voor langdurig bijstandsgebruik.

Inhoudsopgave

Samenvatting	i
1 Inleiding	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Vraagstelling	1
1.3 Relatie met eerder onderzoek	2
1.4 Opbouw van dit onderzoek	2
2 Selectie van gemeenten	4
2.1 Systematische vergelijking	4
2.2 Verdiepend onderzoek	6
3 Selectie van kenmerken	10
3.1 Inbreng vanuit de acht gemeenten	10
3.2 Shortlist	12
4 Vergelijking kenmerken tussen gemeenten	15
4.1 Uitbijteranalyse	15
4.2 Verschillen tussen tekort-, overschot- en gemiddelde gemeenten	17
5 Gevolgen voor het bijstandsverdeelmiddel	21
Bijlage A Verdiepend onderzoek voor acht gemeenten	22
Bijlage B Groslijst kenmerken	33
Bijlage C Beschrijving kenmerken systematische analyse	39
Bijlage D Resultaten systematische kenmerken voor modelkenmerken	48

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Met de komst van de Wet werk en bijstand (WWB) in 2004 werden gemeenten volledig financieel verantwoordelijk voor de uitvoering van de bijstand. Zij ontvangen hiervoor een budget vanuit het Rijk. Gemeenten mogen bij effectieve uitvoering de overschotten op hun budget behouden en worden zo gestimuleerd tot effectief beleid. De verdeling van het budget is gebaseerd op een objectief verdeelmodel.

De bedoeling van het werken met een objectief verdeelmodel is dat gemeenten een budget ontvangen voor de uitgaven die objectief te verwachten zijn. Uitgaande van een optimale inschatting van de objectief te verwachten uitgaven worden tekorten en overschotten volledig verklaard door beleid en uitvoering. Tekorten en overschotten reflecteren dan volledig de mate waarin gemeenten de bijstandsuitgaven in de hand weten te houden, bijvoorbeeld door mensen intensief te begeleiden en snel naar werk te laten uitstromen.

In de praktijk zijn er echter gemeenten die meerjarig met forse tekorten of overschotten te maken hebben. Forse meerjarige tekorten zijn onwenselijk, zowel voor de betrokken gemeenten zelf, die jaarlijks voor bezuinigingsopdrachten worden gesteld, als voor de intergemeentelijke solidariteit die via het vangnet wordt aangesproken. Terwijl grote tekorten meestal door het vangnet worden gedempt, is er bij grote overschotten geen sprake van demping. Dat wordt door veel gemeenten als onrechtvaardig ervaren. Grote en langdurige afwijkingen tussen budget en uitgaven roepen in zijn algemeenheid de vraag op in hoeverre deze door gemeenten via beleid en uitvoering te beïnvloeden zijn. Kunnen gemeenten nadeel ondervinden van het model, bijvoorbeeld omdat bepaalde objectieve factoren in de gemeente te specifiek zijn om door het model te worden opgepakt? Speelt een factor als een relatief groot onbeweeglijk bestand waarop de gemeente nauwelijks invloed heeft een rol? Zijn er ook minder meetbare factoren die een rol spelen?

Vanuit diverse kanten is er aanleiding om goed naar de situatie bij gemeenten met meerjarige tekorten of overschotten te kijken. Gemeenten, VNG en Divosa vragen vanuit de begeleidingscommissie van het bijstandsverdeelmodel aandacht voor de positie van gemeenten met grote (meerjarige) tekorten. SZW begrijpt dat het voor gemeenten met een meerjarig tekort een moeilijke opgave kan zijn om de uitgaven terug te dringen. De Toetsingscommissie vangnet Participatiewet wil anticiperen op de vraag die op hen afkomt of bij het bepalen van de hoogte van de vangnetuitkering rekening zou kunnen worden gehouden met het deel van het tekort dat niet door beleid en uitvoering te beïnvloeden is.

1.2 Vraagstelling

Tegen deze achtergrond heeft het ministerie van SZW twee onderzoeken uitgezet naar de rol van objectieve kenmerken enerzijds en beleid en uitvoering anderzijds in het ontstaan van meerjarige tekorten en overschotten. Dit onderzoek gaat over de rol van objectieve kenmerken.¹ Het doel is:

- Onderzoeken of (specifieke) kenmerken een verklaringsgrond kunnen bieden voor de meerjarige tekorten of overschotten.

¹ De kern van het nieuwe onderzoek naar beleid en uitvoering wordt gevormd door casestudies bij 15 gemeenten. Dit onderzoek loopt van mei 2022 tot voorjaar 2023.

- Nagaan of er kenmerken zijn die in het model kunnen worden opgenomen en de verklaringskracht van het model kunnen verbeteren.

De voorgestelde aanpak daarbij is om opvallende verschillen in (specifieke) kenmerken in beeld te brengen tussen groepen gemeenten die er qua resultaat op de bijstandsbudgetten goed, slecht en gemiddeld voorstaan: doen bepaalde kenmerken zich relatief vaak voor bij tekortgemeenten of overschotgemeenten, in vergelijking met gemiddelde gemeenten? Bij de selectie gaat het daarbij om forse meerjarige tekorten en overschotten over de periode 2017 tot en met 2020.

1.3 Relatie met eerder onderzoek

In het verleden is de uitbreiding van het bijstandsverdeelmiddel met nieuwe kenmerken meerdere keren onderzocht aan de hand van het afwegingskader.² Een van de criteria in dit afwegingskader is dat de verklaringskracht van het model voldoende toeneemt. Hierbij gaat het om de verklaring van bijstandsgebruik voor alle huishoudens in alle gemeenten. Er is dus geen specifieke focus op uitschieters. Het is echter mogelijk dat bepaalde kenmerken voor de 'gemiddelde gemeente' minder belangrijk zijn dan voor uitschieters en daarom niet boven komen drijven in een onderzoek naar alle huishoudens in alle gemeenten. Dit rechtvaardigt een aanpak die zich juist op deze uitschieters richt.

Er is in 2016 en 2017 onderzoek gedaan naar uitschieters.³ Hoewel er in deze onderzoeken ook aandacht was voor objectieve kenmerken lag de focus vooral op de rol van beleid en uitvoering. Konden gemeenten met een groot tekort of overschot hierop sturen? Een eerste verschil met de huidige opzet is dus dat de focus nu juist op objectieve factoren ligt. Een tweede verschil is de selectie van gemeenten. Destijds was de omvang van het tekort of overschot het belangrijkste criterium, terwijl dit onderzoek zich richt op meerjarige tekorten en overschotten. Ten derde is het model sinds 2017 veranderd en kan ook het belang van bepaalde kenmerken in de afgelopen jaren veranderd zijn.

Verder is de uitkomst van het bijstandsverdeelmiddel voor een aantal specifieke gemeenten op hun verzoek nader onder de loep genomen. Dit levert geen inzicht in de vraag welke kenmerken systematisch verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten en gemiddelde gemeenten.

Tegen deze achtergrond lijkt het zinvol om mogelijke objectieve verklaringen voor meerjarige tekorten en overschotten nu onder de loep te nemen.

1.4 Opbouw van dit onderzoek

Het onderzoek bestaat uit een aantal stappen die in de opeenvolgende hoofdstukken van deze notitie worden besproken. Allereerst zijn gemeenten geselecteerd met aanzienlijke meerjarige tekorten of overschotten op het bijstandsbudget. Het gaat om 15 tekort- en 15 overschotgemeenten. Ook is een vergelijkingsgroep van dertig

² Zie bijvoorbeeld "Tempelman et al. (2017). Verfijning bijstandsverdeelmiddel 2018. Amsterdam en Utrecht: SEO Economisch Onderzoek en Atlas voor gemeenten" of "Tempelman et al. (2018). Verdeling van de bijstandsmiddelen 2019. Amsterdam en Utrecht: SEO Economisch Onderzoek en Atlas voor gemeenten".

³ Marlet et al. (2016). Analyse residuen Bijstandsverdeelmiddel 2017. Utrecht en Amsterdam: Atlas voor gemeenten en SEO Economisch Onderzoek.

Marlet et al. (2017). Van budget naar besteding. Verklaringen voor tekorten en overschotten op het gemeentelijke bijstandsbudget. Utrecht en Amsterdam: Atlas voor gemeenten en SEO Economisch Onderzoek.

gemeenten geselecteerd waarvoor bijstandsuitgaven juist dicht bij het budget lagen. De vergelijkingsgroep is qua opbouw van bevolkingsomvang vergelijkbaar met de groep van tekort- en overschotgemeenten. Binnen de groep tekort- en overschotgemeenten zijn acht gemeenten geselecteerd voor verdiepend onderzoek. Er hebben workshops met deze gemeenten plaatsgevonden en we hebben interviews met de afzonderlijke gemeenten gehouden om mogelijke verklaringen in kaart te brengen.

Op basis van de workshops en interviews met de acht gemeenten hebben we een longlist van mogelijk te onderzoeken kenmerken opgesteld. Deze longlist is aangevuld met kenmerken die in juridische procedures rondom de verdeling van de bijstandsbudgetten zijn genoemd. Daarnaast is een eigen inventarisatie van mogelijke kenmerken gemaakt.

In overleg met het ministerie van SZW en de begeleidingscommissie is uit deze longlist een shortlist gedestilleerd van kenmerken die daadwerkelijk zijn geconstrueerd en waarvoor vervolgens is getoetst of ze systematisch verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten en de vergelijkingsgroep. Een van de criteria hierbij was of het kenmerk goed te operationaliseren is. Hoewel de focus lag op objectieve kenmerken zijn ook een aantal kenmerken meegenomen die direct of indirect door gemeenten te beïnvloeden zijn. Daarnaast zijn alle kenmerken in het model getoetst.

Het onderzoek eindigt met een verkenning van vervolgstappen richting mogelijke aanpassing van het verdeelmodel om beter rekening te houden met kenmerken waardoor in sommige gemeenten meerjarige tekorten of overschotten ontstaan.

2 Selectie van gemeenten

Dit hoofdstuk beschrijft de selectie van tekort- en overschotgemeenten voor een systematische vergelijking van kenmerken. We selecteren ook een vergelijkingsgroep waarvoor uitgaven en budget juist dicht bij elkaar liggen. Daarnaast beschrijft dit hoofdstuk de selectie van vijf tekort- en drie overschotgemeenten voor verdiepend onderzoek op basis van workshops en interviews.

2.1 Systematische vergelijking

We zoeken verklaringen voor gemeenten die meerjarig een substantieel tekort of overschot op hun bijstandsbudget hebben. Tekorten en overschotten zijn bepaald door de definitieve budgetten te vergelijken met de werkelijk gerealiseerde netto uitgaven (bestedingen minus baten) in hetzelfde jaar, uitgerekend als percentage van de budgetten.⁴ De selectie is gebaseerd op de periode van 2017 tot 2020. Doordat de uitgaven vanaf het jaar 2021 tijdens de selectiefase van dit onderzoek nog niet beschikbaar zijn, is het met deze methode niet mogelijk om de jaren 2021 en 2022 mee te nemen.

We selecteren tekort- en overschotgemeenten onder gemeenten die volledig objectief gebudgetteerd zijn en dus meer dan 40 duizend inwoners hebben. In dit onderzoek gaat het namelijk om de vraag of meerjarige uitbijters samenhangen met objectieve kenmerken, zodat aanpassing van het model een oplossing zou kunnen bieden. Voor gemeenten die niet of gedeeltelijk objectief gebudgetteerd zijn, is dit minder relevant. Het is bekend dat het objectieve model het bijstandsgebruik voor deze gemeenten minder goed voorspelt. Dat is de reden dat ze gedeeltelijk of volledig historisch gebudgetteerd zijn.⁵

Selectie tekort- en overschotgemeenten

Binnen de groep van volledig objectief gebudgetteerde gemeenten kijken we vervolgens naar het cumulatieve tekort of overschot over de periode 2017-2022. Een voordeel van deze methode is dat gemeenten die één jaar een relatief klein tekort of overschot hebben en de andere jaren een aanzienlijk tekort of overschot niet buiten de selectie vallen. Tabel 2.1 laat zien welke 15 tekort- en 15 overschotgemeenten over deze periode het grootste cumulatieve tekort of overschot hebben. Meerjarige tekorten lopen op tot 14 procent in Leeuwarden en meerjarige overschotten lopen op tot 25 procent in Amstelveen.

⁴ Voor het jaar 2020 zijn de tekorten en overschotten bijvoorbeeld als volgt berekend: procentueel tekort/overschot = (budget 2020 - uitgaven 2020) / budget 2020.

⁵ Zie bijvoorbeeld: Vermeulen, W., Kroon L., Schwartz T., Middeldorp M., Burema F. (2021). Vaststellen van de bijstandsbudgetten 2022. Herschatting en verdeling van de budgetten. SEO-rapport nummer 2021-85.

Tabel 2.1 Overzicht tekort- en overschotgemeenten

Tekortgemeenten	Gemiddeld tekort	Overschotgemeenten	Gemiddeld overschot
Leeuwarden	-14%	Amstelveen	25%
Utrechtse Heuvelrug	-13%	Hollands Kroon	23%
Leidschendam-Voorburg	-13%	Horst aan de Maas	19%
Zutphen	-11%	Waalwijk	18%
Vlissingen	-11%	Maastricht	18%
Dordrecht	-11%	Venray	18%
's-Gravenhage (gemeente)	-9%	Heusden	16%
Súdwest-Fryslân	-9%	Heerhugowaard	16%
Groningen (gemeente)	-9%	Oosterhout	15%
Arnhem	-9%	Beverwijk	15%
Nijmegen	-8%	Schagen	14%
Hilversum	-8%	Steenwijkerland	14%
Zevenaar	-8%	Peel en Maas	12%
Zwijndrecht	-8%	Roosendaal	12%
Ede	-8%	's-Hertogenbosch	11%

Selectie vergelijkingsgroep met saldo stabiel rondom nul

Tabel 2.2 laat zien tegen welke vergelijkingsgroep we kenmerken van tekort- en overschotgemeenten in dit onderzoek afzetten. Er is een groep gemeenten geselecteerd waarvoor het saldo stabiel rondom nul ligt en die qua omvang op een vergelijkbare manier samengesteld is als de tekort- en overschotgemeenten.

Als eerste stap is voor elk van de geselecteerde tekort- en overschotgemeenten gekeken naar de gemeentegrootte in 2020. Voor alle tekort- en overschotgemeenten binnen een bepaalde gemeentegrootteklasse is binnen die gemeentegrootteklasse hetzelfde aantal gemeenten voor de vergelijkingsgroep gezocht. Dit betekent dat uiteindelijk evenveel gemiddelde gemeenten worden geselecteerd (dertig) als tekort- en overschotgemeenten bij elkaar (15+15).

Vervolgens is per gemeente gekeken naar de optelsom van de absolute waarde van de saldi over vier jaar. Per gemeentegrootteklasse zijn de gemeenten geselecteerd waarvoor dit cumulatieve absolute saldo het dichtst bij nul ligt. Er is gekozen voor een cumulatief absoluut saldo, omdat dit onderzoek gemeenten met een meerjarig tekort of overschot vergelijkt met gemeenten waarvoor er meerjarig nauwelijks een verschil is tussen de voorspeelde budgetten en de werkelijke uitgaven. Wanneer wordt uitgegaan van een gemiddeld saldo over vier jaar, dan kunnen gemeenten die het ene jaar bijvoorbeeld een overschot van 15 procent en het andere jaar een tekort van 15 procent hebben ook door de selectie komen. Oftewel, het gaat hier om gemeenten met een relatief stabiel saldo rond de nul.

Tabel 2.2 Overzicht van de gemeenten die zijn meegenomen in de analyses

Inwoners	Tekortgemeenten	Overschotgemeenten	Vergelijkingsgroep	
40.000 tot 100.000 inwoners	Hilversum	Amstelveen	Barendrecht	Smallingerland
	Leidschendam-Voorburg	Beverwijk	Berkelland	Stichtse Vecht
	Súdwest-Fryslân	Heerhugowaard	Doetinchem	Terneuzen
	Utrechtse Heuvelrug	Heusden	Harderwijk	Velsen
	Vlissingen	Hollands Kroon	Heerenveen	Vijfheerenlanden
	Zevenaar	Horst aan de Maas	Heerlen	Weert
	Zutphen	Oosterhout	Helmond	Westerkwartier
	Zwijndrecht	Peel en Maas	Meerijstad	Wijchen
		Roosendaal	Nieuwegein	
		Schagen	Nijkerk	
		Steenwijkerland	Noordoostpolder	
		Venray	Oss	
		Waalwijk	Sittard-Geleen	
	100.000 tot 250.000 inwoners	Arnhem	's-Hertogenbosch	Alphen aan den Rijn
Dordrecht		Maastricht	Amersfoort	Westland
Ede			Apeldoorn	
Groningen (gemeente)			Emmen	
Leeuwarden			Enschede	
Nijmegen			Tilburg	
Meer dan 250.000 inwoners	's-Gravenhage (gemeente)		Amsterdam	
Aantal	15	15	30	

Gemeentelijke herindelingen

Jaarlijks vinden gemeentelijke herindelingen plaats waarbij gemeenten fuseren tot nieuwe gemeenten of kleinere gemeenten samengaan met grotere gemeenten. Het aantal gemeenten is in de periode van 2017 tot 2020 afgenomen van 388 naar 352. Bij het bepalen van meerjarige tekorten en overschotten spelen deze gemeentelijke herindelingen een rol. Voor het bestuderen van de tekorten en overschotten is de gemeentelijke indeling voor 2020 gebruikt. Dit betekent dat gemeenten die in eerdere jaren nog aparte gemeenten waren worden behandeld alsof ze al die jaren al gefuseerd waren. Dit geeft de mogelijkheid om de gemeenten over alle jaren te kunnen volgen.⁶

2.2 Verdiepend onderzoek

We selecteren acht van de dertig tekort- en overschotgemeenten voor verdiepend onderzoek, gebaseerd op workshops en interviews met elke gemeente afzonderlijk. De acht gemeenten zijn zo gekozen dat ze, binnen de populatie tekort- en overschotgemeenten, geografisch verspreid over het land gelegen zijn en variatie in grootteklasse en bijstandsdichtheid kennen. Daarnaast is meegewogen of gemeenten een procedure in het kader van Bezwaar en

⁶ Aparte gemeenten worden behandeld alsof ze gefuseerd zijn, ook wanneer ze in die periode geen gezamenlijk beleid hebben gevoerd. In tabel 2.2 gaat het dan om de gemeenten Meerijstad, Zevenaar, Groningen en Vijfheerenlanden.

beroep hebben aangespannen. Deze gemeenten hebben zich naar waarschijnlijkheid al verdiept in de redenen waarom het model mogelijk niet volledig recht doet aan de situatie in die gemeente (ter voorbereiding op rechtszaken). Als subset van de geselecteerde tekort- en overschotgemeenten zijn alle acht gemeenten volledig gebudgetteerd. Omdat tekorten als problematischer worden ervaren dan overschotten kiezen we vijf tekortgemeenten en drie overschotgemeenten.

Tekortgemeenten

Aangezien het Bezwaar en beroep-criterium het meest restrictief is, bestaat de selectie van tekortgemeenten in eerste instantie uit de gemeenten die aan dit criterium voldoen. Het gaat dan om de gemeenten 's-Gravenhage, Groningen, Vlissingen en Dordrecht. Doordat deze gemeenten verspreid over het land liggen, wordt hiermee ook aan het tweede criterium voldaan. De lijst met tekortgemeente is vervolgens aangevuld met kleinere gemeenten (hoogstens 50 duizend inwoners), omdat het merendeel van de overschot- en tekortgemeenten kleinere gemeenten zijn en een representatieve selectie wenselijk is.

De vier hierboven geselecteerde gemeenten kennen (in 2019) een bovengemiddeld aandeel personen in de bijstand. Om deze reden is de selectie van tekortgemeenten aangevuld met een kleinere gemeente waar het aandeel personen in de bijstand kleiner dan gemiddeld is. Op basis van dat criterium komen Zevenaar, de Utrechtse Heuvelrug en Houten in aanmerking – zie Tabel 2.3. Gezien de geografische ligging is uiteindelijk Zevenaar geselecteerd als vijfde tekortgemeente.

Tabel 2.3 Bijstandsdichtheid meerjarige tekortgemeenten

Gemeentenaam	Aantal inwoners	Aantal bijstandsonvangers	Aandeel bijstandsonvangers
Arnhem	159.300	7.900	4,9%
Groningen (gemeente)	231.300	10.700	4,6%
Leeuwarden	123.100	5.600	4,6%
's-Gravenhage (gemeente)	537.800	24.200	4,5%
Nijmegen	176.700	7.200	4,1%
Vlissingen	44.400	1.700	3,8%
Dordrecht	118.700	3.900	3,3%
Zutphen	47.600	1.500	3,1%
Zwolle	127.500	3.600	2,8%
Leidschendam-Voorburg	75.400	1.900	2,5%
Súdwest-Fryslân	89.700	2.200	2,5%
<u>Nederland</u>	<u>17.282.200</u>	<u>414.600</u>	<u>2,4%</u>
Hilversum	90.200	2.100	2,4%
Zevenaar	43.500	900	2,0%
Ede	115.700	1.800	1,5%
Utrechtse Heuvelrug	49.500	700	1,4%

Toelichting: Het aantal inwoners en het aantal bijstandsonvangers betreffen de situatie in 2019 en zijn afgerond op honderdtallen. De geselecteerde tekortgemeenten zijn dikgedrukt.

Overschotgemeenten

Voor de selectie van drie overschotgemeenten voor verdiepend onderzoek is Amstelveen een logische eerste kandidaat. Deze gemeente heeft het grootste overschot - gemiddeld 25 procent in de periode 2017 tot en met 2020. Maastricht is een interessante tegenhanger voor Groningen, aangezien deze gemeenten in veel opzichten sterk op elkaar lijken. Groningen heeft echter een meerjarig tekort en Maastricht een meerjarig overschot. Beide gemeenten zijn perifeer gelegen universiteitssteden met 100 duizend tot 250 duizend inwoners. Ook is Maastricht een van de weinige overschotgemeenten met een bovengemiddeld aandeel personen in de bijstand - zie Tabel 2.4. Om de geografische spreiding in de geselecteerde gemeenten te handhaven is als laatste overschotgemeente 's-Hertogenbosch aan de selectie toegevoegd.

Tabel 2.4 Bijstandsdichtheid meerjarige overschotgemeenten

Gemeentenaam	Aantal inwoners	Aantal bijstandsonvangers	Aandeel bijstandsonvangers
Maastricht	121.600	3.800	3,1%
Roosendaal	77.000	2.000	2,5%
<u>Nederland</u>	<u>17.282.200</u>	<u>414.600</u>	<u>2,4%</u>
Beverwijk	41.200	1.000	2,3%
's-Hertogenbosch	154.200	3.500	2,2%
Venray	43.300	800	1,9%
Steenwijkerland	43.900	800	1,8%
Oosterhout	55.600	900	1,6%
Waalwijk	48.200	700	1,5%
Heerhugowaard	56.700	800	1,4%
Amstelveen	90.800	1.200	1,3%
Heusden	44.100	500	1,2%
Schagen	46.600	500	1,2%
Hollands Kroon	47.800	500	1,1%
Horst aan de maas	42.300	400	0,9%
Peel en maas	43.300	400	0,9%

Toelichting: Het aantal inwoners en het aantal bijstandsonvangers betreffen de situatie in 2019 en zijn afgerond op honderdtallen. De geselecteerde overschotgemeenten zijn dikgedrukt.

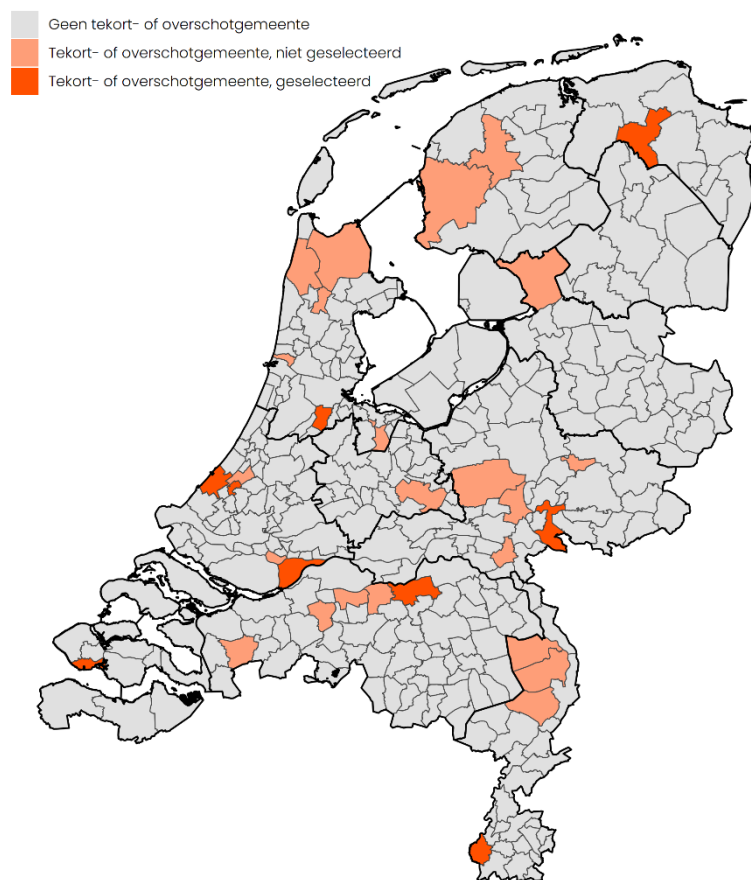
Selectie gemeenten voor de verkennende analyses

Bovenstaande selecties leiden tot een groep van acht gemeenten die hebben deelgenomen aan het verdiepende onderzoek. Tabel 2.5 laat de spreiding qua grootteklasse zien, naast de spreiding van de 15 geselecteerde tekort- en overschotgemeenten naar grootteklasse, en Figuur 2.1 toont de geografische spreiding.

Tabel 2.5 Grootteklasse van geselecteerde tekort- en overschotgemeenten

Grootteklasse	Tekort	Overschot	Aantal tekort	Aantal overschot
40.000 tot 100.000	Vlissingen + Zevenaar	Amstelveen	8	13
100.000 tot 250.000	Dordrecht + Groningen	Maastricht + 's-Hertogenbosch	6	2
Groter dan 250.000	's-Gravenhage	-	1	0

Figuur 2.1 De acht voor verdiepend onderzoek geselecteerde gemeenten liggen geografisch gespreid

3 Selectie van kenmerken

De selectie van kenmerken waarvoor is onderzocht of ze systematisch verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten en de vergelijkingsgroep leunt zwaar op de workshops en interviews die we hebben gehouden met de acht gemeenten die voor dit verdiepende onderzoek zijn geselecteerd. Het verdiepende onderzoek begon met twee workshops met de tekort- en overschotgemeenten apart. Vervolgens is elke gemeente geïnterviewd over mogelijke objectieve verklaringen voor het tekort of overschot. Ten slotte zijn de bevindingen van de systematische analyse in een afsluitende workshop aan de acht gemeenten voorgelegd.

Het verdiepende onderzoek heeft een aantal mogelijke kenmerken voor de systematische vergelijking opgeleverd. We hebben deze kenmerken op een longlist gezet en aangevuld met kenmerken die in juridische procedures rondom de verdeling van de bijstandsbudgetten zijn genoemd en met kenmerken die eerder zijn onderzocht. Daarnaast hebben we een eigen inventarisatie van mogelijke kenmerken gemaakt.

In overleg met het ministerie van SZW en de begeleidingscommissie is uit deze longlist een shortlist gedestilleerd van kenmerken die we daadwerkelijk hebben geconstrueerd en waarvoor we vervolgens hebben getoetst of ze systematisch verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten en de vergelijkingsgroep. Een van de criteria hierbij was of het kenmerk goed te operationaliseren is. Hoewel de focus lag op objectieve kenmerken hebben we ook een aantal kenmerken meegenomen die direct of indirect door gemeenten te beïnvloeden zijn. Daarnaast hebben we alle kenmerken in het model getoetst.

De volgende paragraaf vat de door gemeenten genoemde factoren die mogelijk samenhangen met meerjarige tekorten en overschotten samen. Paragraaf 3.2 bespreekt de kenmerken die op de shortlist zijn beland. Bijlage A geeft meer achtergrond over de acht gemeenten die in het verdiepende onderzoek zijn gemeenten. Bijlage B bevat de longlist van kenmerken op basis waarvan de selectie is gemaakt.

3.1 Inbreng vanuit de acht gemeenten

Tabel 3.1 geeft, ingedeeld naar thema, een overzicht van de (objectieve) factoren die in het verdiepende onderzoek met de vijf tekort- en drie overschotgemeenten zijn genoemd. Deze factoren vormen een belangrijke basis voor de selectie van kenmerken die zijn getoetst in de systematische analyses. Ook de rol van beleid en uitvoering is ter sprake gekomen in de verkennende analyse. Beleid en uitvoering vallen echter buiten de scope van dit onderzoek.

Tabel 3.1 Overzicht door gemeenten genoemde factoren die mogelijk samenhangen met meerjarige tekorten en overschotten

Naam kenmerk	Toelichting
Segregatie	
Segregatie	In een sterker naar herkomst of bijstandsafhankelijkheid gesegregeerde gemeente hebben mensen in de bijstand mogelijk een slechter netwerk en vinden zij minder makkelijk een baan.
(Stapeling van) problematiek / Centrumfunctie	

Naam kenmerk	Toelichting
Aandeel studenten (met psychische problematiek)	Sommige gemeenten geven aan een groot bestand (voormalige) studenten te hebben waarvan een deel psychische problematiek ontwikkelt tijdens de studententijd. Vaak gaat het dan weliswaar om hoogopgeleiden waardoor het verdeelmodel een lage bijstandskans voorspelt. Echter, deze groep stroomt toch vaak in de bijstand. Een ander punt heeft te maken met verdringing, namelijk: studenten die als bijbaan laaggeschoold werk doen en daarmee banen innemen die mensen in de bijstand ook zouden kunnen invullen.
Centrumfunctie / Regionaal klantenpotentieel / Relatie tussen gemeentegrootte en gezondheid / Stapeling van problematiek	Enkele gemeenten geven aan dat de relatie tussen gezondheid en bijstandskans sterker is in grote gemeenten. Dit hangt volgens hen samen met hun constatering dat grote gemeenten, vanwege de aanwezigheid van specifieke zorgvoorzieningen, zwaardere gevallen en stapeling van (zorg)problematiek aantrekken. De vraag is ook of de indicator <i>centrumfunctie</i> getoetst kan worden.
(Langdurig) in de bijstand	
Loonkostensubsidies (LKS)	Sommige gemeenten geven aan dat de gerealiseerde bijstandsprijs hoger is dan de voor spelde prijs, omdat ze relatief veel LKS hebben ingezet en hier hoge kosten aan verbonden zijn. In de onderzoeksperiode werd het LKS-budget nog niet verdeeld op basis van realisaties.
Niet-gebruik bijstand	Gemeenten die actief de groep niet-gebruikers opzoeken lopen wellicht eerder tegen een tekort aan.
Langdurig in de bijstand ('granieten bestand')	Hoe langer mensen in de bijstand zitten, hoe moeilijker ze over het algemeen te activeren zijn. Gemeenten met een groter bestand langdurig bijstandsontvangers hebben dan een relatief groter gedeelte van hun bijstandspopulatie dat moeilijker te activeren is.
Overige demografische kenmerken	
Goedkope huurwoningen	Het model bevat met het kenmerk <i>wonend in een corporatiewoning</i> een benadering voor goedkope huurwoningen. Sommige gemeenten geven echter aan dat zij relatief veel goedkope huurwoningen hebben die niet als corporatiewoning geteld worden. Het model zou hier dan niet genoeg rekening mee houden.
Statushouders	Er wordt aangegeven dat statushouders vaak bij elkaar in de buurt wonen. Statushouders hebben over het algemeen een relatief grote kans op bijstand. Gemeenten zouden hier dan disproportioneel nadeel van ondervinden.
Arbeidsmarkt	
Beschikbaarheid van laaggeschoold werk	Dit kenmerk zit in de prijscomponent van het model maar niet in de volumecomponent. Gemeenten dragen in de workshops echter aan dat dit wel invloed heeft op de bijstandskans.
Arbeidsmigranten en buitenlandse seizoenarbeiders	Gemeenten geven aan dat een deel van het (laaggeschoolde) werk wordt gedaan door arbeidsmigranten en buitenlandse seizoenarbeiders. Er is dus mogelijk sprake van verdringing.
Beschikbaarheid van werk (reistijden)	Dit kenmerk zit al in het verdeelmodel, maar gemeenten geven aan dat de <u>reistijdenmatrix</u> die de beschikbaarheid van werk bepaalt te optimistisch is. Ook noemen gemeenten dat de reistijd per weg wordt gebruikt, terwijl de reistijd per openbaar vervoer relevanter is voor bijstandsgerechtigden.
Beschikbaarheid van werk (sectoren)	Er zijn volgens gemeenten bepaalde sectoren op de arbeidsmarkt die wel en niet geschikt zijn voor de bijstandspopulatie. Volgens de gemeenten is de verdeling van deze sectoren over gemeenten niet gelijkmatig. De beschikbaarheid van werk op basis van het totaal aantal banen zou dan geen goed beeld geven van de feitelijke beschikbaarheid van werk voor de bijstandspopulatie. Deze discrepantie zou bovendien per gemeente verschillen.
Flexwerk en zzp'ers	Flexwerkers bouwen relatief weinig WW op en belanden sneller in de bijstand. Ook zzp'ers zijn volgens gemeenten een kwetsbare groep.
Geografisch	

Naam kenmerk	Toelichting
Ligging aan de grens en ligging aan de zee	Enerzijds geven gemeenten aan te profiteren van de ligging aan de grens, aangezien er (laaggeschoold) werk is over de grens. Anderzijds zijn er gemeenten die aangeven nadeel te hebben van de grens. De ligging aan zee werkt nadelig, omdat daar geen werk beschikbaar is.
Psychologische/natuurlijke barrières	Reizen naar bepaalde gebieden (zoals tussen eilanden in Zeeland) wordt soms als psychologische drempel gezien. De beschikbaarheid van werk houdt hier mogelijk geen rekening mee.

Toelichting: Zie Bijlage A voor meer achtergrond over de acht gemeenten uit het verdiepende onderzoek.

3.2 Shortlist

Tabel 3.2 geeft de selectie van kenmerken die zijn onderzocht in de systematische analyse. Input voor deze selectie van kenmerken zijn de verkennende analyse uit het voorgaande hoofdstuk, juridische procedures uit het verleden, een eigen inventarisatie en eerder getoetste kenmerken. Verder hebben we alle huidige modelkenmerken getoetst, voor de overzichtelijkheid zijn deze niet in Tabel 3.2 opgenomen. Zie Tabel 3.1 en Bijlage B voor een overzicht van de kenmerken op de groslijst en Bijlage C voor een gedetailleerde beschrijving van de kenmerken op de shortlist.

Tabel 3.2 Overzicht van de kenmerken die zijn getoetst in de systematische analyse

Naam kenmerk	Bron	Toelichting
Segregatie		
Verhuisindex (o.b.v. bijstandsontvangst)	Gemeenten	Operationalisering van segregatie
Verhuisindex (o.b.v. niet-westerse migratieachtergrond)	Gemeenten	Operationalisering van segregatie
Segregatie-index (o.b.v. bijstandsontvangst)	Gemeenten	Operationalisering van segregatie
Segregatie-index (o.b.v. niet-westerse migratieachtergrond)	Gemeenten	Operationalisering van segregatie
(Stapeling van) problematiek / Centrumfunctie		
Huishoudens met problematische schulden	Gemeenten	Operationalisering van stapeling van problematiek
Multiproblematiek: criminaliteit en gezondheidsproblemen	Gemeenten	Operationalisering van stapeling van problematiek
Multiproblematiek: problematische schulden en gezondheidsproblemen	Gemeenten	Operationalisering van stapeling van problematiek
Gezondheidsproblemen gekruist met regionaal klantenpotentieel	Gemeenten	Operationalisering van relatie tussen gemeentegrootte en gezondheid
Jeugdproblematiek: aandeel jongeren van 12-25 jaar verdacht van misdrijf	Eerder getoetste kenmerken	-
Aandeel jongeren met jeugdzorg	Eerder getoetste kenmerken	-
Aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek	Gemeenten	-
Aandeel echtscheidingen	Eerder getoetste kenmerken	-
Aandeel laaggeletterden	Gemeenten	-
Regionaal klantenpotentieel	Gemeenten	-

Naam kenmerk	Bron	Toelichting
Stedelijkheid	Gemeenten	-
(Langdurig) in de bijstand		
Aandeel bijstandsontvangers dat langer dan 1, 2, ... , 10 jaar in de bijstand zit	Gemeenten	-
Loonkostensubsidies	Gemeenten	-
Overige demografische kenmerken		
Aandeel statushouders	Gemeenten	-
Aandeel huishoudens met huurtoeslag	Eerder getoetste kenmerken	-
Aandeel sociale huurwoningen	Eerder getoetste kenmerken	-
Aandeel goedkope huurwoningen	Gemeenten	-
Kenmerken voor 'nieters': bpg en verschil bpg tussen mannen en vrouwen op gemeenteniveau	Eerder getoetste kenmerken	-
Aandeel hoogopgeleiden	Eerder getoetste kenmerken	Kenmerken voor kans op sociale stijging
Aandeel personen met een hoog inkomen op gemeenteniveau	Eerder getoetste kenmerken	Kenmerken voor kans op sociale stijging
Arbeidsmarkt		
Beschikbaarheid van laaggeschoold werk	Gemeenten	-
Beschikbaarheid van werk naar sector	Gemeenten	-
Aandeel werk in groeisectoren in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	-
Aandeel werk in krimpsectoren in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	-
Aandeel conjunctuurgevoelige werkgelegenheid in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	-
Aandeel deeltijdwerk in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	-
Aandeel kleine deeltijdbanen in totale beschikbaarheid van werk	Eigen inventarisatie	-
Aandeel flexwerk in totale beschikbaarheid van werk	Gemeenten	-
Bruto arbeidsparticipatie	Eerder getoetste kenmerken	-
Arbeidsmigranten en buitenlandse seizoenarbeiders	Gemeenten	-
Aandeel zelfstandigen en zzp'ers	Gemeenten	-
Geografisch		
Afstand tot zee	Gemeenten	Operationalisering van ligging aan de grens en ligging aan de zee
Afstand tot de grens	Gemeenten	Operationalisering van ligging aan de grens en ligging aan de zee

Toelichting: Zie Bijlage C voor een uitgebreide beschrijving van de kenmerken

In Tabel 3.2 is een deel van de kenmerken op de groslijst niet opgenomen, omdat ze nog niet op gemeenteniveau beschikbaar zijn en dat ze op microniveau in de CBS Microdata moeten worden aangemaakt. Omwille van tijd en budget is met SZW afgesproken om een beperkt aantal kenmerken mee te nemen die op microniveau moeten worden samengesteld. Deze kenmerken zijn aangevuld met kenmerken die relatief eenvoudig te maken zijn, bijvoorbeeld op basis van CBS Statline, en kenmerken die al in het verdeelmodel zitten. Bij de selectie van de kenmerken waarvoor relatief veel werk nodig is, is prioriteit gegeven aan de kenmerken die gemeenten hebben aangedragen in de workshops en interviews.

Voor de meeste kenmerken die in het verleden in juridische procedures zijn genoemd, geldt dat deze ook op de shortlist komen. Dit komt deels omdat er overlap is met de kenmerken die zijn genoemd tijdens de workshop en deels omdat het om kenmerken gaat die al in het verdeelmodel zitten. Dat geldt niet voor het kenmerk 'goedkope woningen'. Dit kenmerk hangt echter samen met het kenmerk 'goedkope huurwoningen' dat wel op de shortlist staat.

Een aantal kenmerken die zijn opgehaald op basis van onze eigen inventarisatie komen ook niet op de shortlist. Voor sommige van deze kenmerken zou het wel interessant kunnen zijn om ze verder te verkennen, bijvoorbeeld de sociaaleconomische positie van ouders en het aandeel lageloonbanen vervuld door jongeren en mantelzorgers.

Van de door gemeenten aangedragen kenmerken zijn er drie niet op de shortlist terechtgekomen. De 'Beschikbaarheid van werk (reistijden)' is niet opgenomen, omdat dit al onderdeel is van lopend onderzoek naar de specificatie van de regiokenmerken. 'Niet-gebruik bijstand' is niet opgenomen, omdat hierover geen gegevens beschikbaar zijn op gemeenteniveau. Verder zagen we geen manier om 'Psychologische/natuurlijke barrières' op een voor het bijstandsverdeelmodel bruikbare manier te operationaliseren.

4 Vergelijking kenmerken tussen gemeenten

De kern van het onderzoek bestaat uit een systematische vergelijking van de voor de shortlist geselecteerde kenmerken tussen tekort- en overschotgemeenten en de vergelijkingsgroep. Dit hebben we gedaan met regressieanalyse. Elk kenmerk op de shortlist is geregresseerd op twee indicatoren die aangeven of een gemeente een tekort- dan wel overschotgemeente is. Het bestand waarop deze regressies zijn uitgevoerd, bestaat uit de 15 tekort- en de 15 overschotgemeenten en de dertig gemeenten in de vergelijkingsgroep, zoals beschreven in Hoofdstuk 2.

We noemen het verschil tussen deze drie groepen systematisch voor een kenmerk als de coëfficiënt van ten minste één van de indicatoren statistisch significant verschilt van nul, of als de coëfficiënten voor de twee indicatoren statistisch significant van elkaar verschillen. Dit geeft aan dat het onwaarschijnlijk is dat het kenmerk voor deze groepen hetzelfde gemiddelde heeft en dat de waargenomen verschillen te wijten zijn aan toeval of ruis.

Voordat we de resultaten van deze systematische analyse rapporteren in Paragraaf 4.2 laten we allereerst zien in hoeverre de acht gemeenten, die aan de verkennende analyse hebben meegedaan, een uitbijter zijn voor de kenmerken op de shortlist.

4.1 Uitbijteranalyse

Tabel 4.1 laat zien op welke kenmerken van de shortlist de acht gemeenten uit het verdiepende onderzoek uitbijter zijn. Kenmerken waarop geen van de gemeenten uitbijter is, zijn niet in deze tabel opgenomen. Een gemeente is uitbijter op een kenmerk als het verschil met het gemiddelde van de vergelijkingsgroep groter is dan twee standaarddeviaties van de vergelijkingsgroep. De kans dat het waargenomen verschil in dat geval te wijten is aan toeval of ruis is kleiner dan vijf procent.

Tabel 4.1 Den Haag is uitschieter voor een groot aantal kenmerken

Naam kenmerk	Meer dan twee SD's boven gemiddelde	Meer dan twee SD's onder gemiddelde
Segregatie		
Verhuisindex (o.b.v. bijstandsontvangst)	's-Gravenhage, Dordrecht	
Verhuisindex (o.b.v. niet-westerse migratieachtergrond)	's-Gravenhage	
Segregatie-index (o.b.v. niet-westerse migratieachtergrond)	's-Gravenhage	Amstelveen
(Stapeling van) problematiek		
Multiproblematiek: criminaliteit en gezondheidsproblemen	's-Gravenhage	
Multiproblematiek: problematische schulden en gezondheidsproblemen	's-Gravenhage, Dordrecht	
Jeugdproblematiek: aandeel jongeren van 12-25 jaar verdacht van misdrijf	Vlissingen	
Jeugdzorg		Amstelveen
Aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek	Groningen	

Naam kenmerk	Meer dan twee SD's boven gemiddelde	Meer dan twee SD's onder gemiddelde
Aandeel echtscheidingen	Vlissingen	
Aandeel laaggeletterden	's-Gravenhage, Dordrecht	
Stedelijkheid		
Regionaal klantenpotentieel	Groningen	
Stedelijkheid	's-Gravenhage	
(Langdurig) in de bijstand		
Aandeel bijstandsontvangers dat vijf jaar of langer in de bijstand zit	's-Gravenhage*	
Overige demografische kenmerken		
Aandeel statushouders	's-Gravenhage	
Aandeel hoogopgeleiden	Amstelveen, Groningen	
Arbeidsmarkt		
Aandeel werk in groeisectoren in totale beschikbaarheid van werk	Amstelveen	
Aandeel deeltijdwerk in totale beschikbaarheid van werk	Groningen	
Aandeel flexwerk in totale beschikbaarheid van werk		Vlissingen
Bruto arbeidsparticipatie		Maastricht
Geografisch		
Afstand tot zee	Maastricht	

Toelichting: De tabel rapporteert per kenmerk welke van de acht geïnterviewde gemeenten uitbijters zijn. Kenmerken waarvoor geen van deze gemeenten uitbijter zijn worden niet opgenomen. Een gemeente is voor een bepaald kenmerk uitbijter als de score hierop meer dan twee standaarddeviaties boven of onder het gemiddelde ligt, waarbij gemiddelde en standaarddeviatie zijn bepaald voor de vergelijkingsgroep van gemiddelde gemeenten.

* De gemeente 's-Gravenhage is ook uitbijter voor het aandeel personen dat langer dan 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8 en 10 jaar in de bijstand zit. Vanwege de leesbaarheid is dit in de tabel achterwege gelaten.

Van de gemeenten die aan de verkennende analyse hebben meegedaan, is met name de gemeente Den Haag een uitbijter op een groot aantal van de geselecteerde kenmerken. Dit geldt bijvoorbeeld voor segregatie (zowel op basis van huishoudens met bijstand als op basis van huishoudens met een niet-westerse migratieachtergrond), voor twee indicatoren voor stapeling van problematiek (huishoudens met een crimineel verleden én gezondheidsproblemen en huishoudens met problematische schulden én gezondheidsproblemen), voor het aandeel bijstandsontvangers dat langdurig (meer dan vijf jaar) bijstand ontvangt en voor het aandeel laaggeletterden. Ook de gemeente Dordrecht is een uitbijter op een aantal van deze kenmerken (huishoudens met schulden én gezondheidsproblemen, segregatie o.b.v. bijstandshuishoudens en aandeel laaggeletterden). De gemeente Groningen scoort hoog op het regionale klantenpotentieel en is ook een uitbijter op het aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek en het aandeel hoogopgeleiden. Verder valt de gemeente Vlissingen op door een hoog aandeel echtscheidingen en een hoog aandeel jongeren dat in contact is geweest met justitie en de gemeente Amstelveen door een laag aandeel jongeren met jeugdzorg maar een hoog aandeel hoogopgeleiden.

Wat betreft de kenmerken voor de arbeidsmarkt is de gemeente Amstelveen relatief gunstig gelegen ten opzichte van groeisectoren. De gemeente Vlissingen heeft wat betreft de beschikbaarheid van werk relatief weinig banen die onder flexwerk vallen. De gemeente Maastricht heeft een relatief lage bruto arbeidsparticipatie.

4.2 Verschillen tussen tekort-, overschot- en gemiddelde gemeenten

Tabel 4.2 laat zien op welke kenmerken tekort- en overschotgemeenten significant van elkaar en van de vergelijkingsgroep verschillen. In de regressieanalyse die aan deze tabel ten grondslag ligt, zijn alle kenmerken gestandaardiseerd door het gemiddelde over alle gemeenten in de vergelijkingsgroep ervan af te trekken en te delen door de standaarddeviatie van de vergelijkingsgroep. Coëfficiënten geven het gemiddelde verschil tussen een tekort- dan wel overschotgemeente en de vergelijkingsgroep weer. Voor het kenmerk 'Verhuisindex (o.b.v. bijstandsontvangst)' in de eerste rij van Tabel 4.2 betekent de coëfficiënt van 0,93 voor tekortgemeenten daarom dat dit kenmerk voor tekortgemeenten gemiddeld genomen 0,93 standaarddeviaties groter is dan voor gemiddelde gemeenten. Tekortgemeenten zijn in dit opzicht dus aanzienlijk meer gesegregeerd dan gemeenten in de vergelijkingsgroep.

Tabel 4.2 Tekort- en overschotgemeenten verschillen op een aantal kenmerken significant

Naam kenmerk	Coëfficiënt tekortgemeente	Coëfficiënt overschotgemeente	Significantieverschil tekort- en overschotgemeenten
Segregatie			
Verhuisindex (o.b.v. bijstandsontvangst)	0,93 ***	-0,53 *	***
Verhuisindex (o.b.v. niet-westerse migratieachtergrond)	0,59 *	-0,28	**
(Stapeling) van problematiek			
Multiproblematiek: criminaliteit en gezondheidsproblemen	0,22	-0,58 *	**
Multiproblematiek: problematische schulden en gezondheidsproblemen	0,29	-0,57 *	**
Jeugdproblematiek: aandeel jongeren van 12-25 jaar verdacht van misdrijf	0,33	-0,53*	**
Aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek	1,11 ***	-0,43	***
Aandeel echtscheidingen	0,61 **	-0,35	***
Stedelijkheid			
Stedelijkheid	0,63**	-0,18	**
Regionaal klantenpotentieel	0,42	-0,44	**
Regionaal klantenpotentieel x gezondheidsproblemen	0,32	-0,48	**
(Langdurig) in de bijstand			
Aandeel bijstandsontvangers dat vier jaar of langer in de bijstand zit	0,46	-0,32	**

Naam kenmerk	Coëfficiënt tekortgemeente	Coëfficiënt overschotgemeente	Significantieverschil tekort- en overschotgemeenten
Aandeel bijstandsonvangers dat drie jaar of langer in de bijstand zit	0,49	-0,37	**
Aandeel bijstandsonvangers dat twee jaar of langer in de bijstand zit	0,51*	-0,45	***
Aandeel bijstandsonvangers dat één jaar of langer in de bijstand zit	0,51*	-0,51*	***
Aandeel loonkostensubsidies	-0,44	0,51 *	***
Overige demografische kenmerken			
Aandeel huishoudens met huurtoeslag	0,61 **	-0,40	***
Aandeel hoogopgeleiden	0,74 **	0,05	*
Arbeidsmarkt			
Aandeel flexwerk in totale beschikbaarheid van werk	-0,30	0,59*	**
Aandeel conjunctuurgevoelige werkgelegenheid in totale beschikbaarheid van werk	-0,81**	-0,29	
Bruto arbeidsparticipatie	-0,46	0,29	**
Aandeel niet-ingezetenen	-0,45	0,41	**

Toelichting: *, **, *** wijzen respectievelijk op een significant verschil op 10%, 5% en 1%-significantieniveau. De tabel toont alleen de getoetste kenmerken waarvoor er een significant verschil is. Zie Bijlage B voor een beschrijving van de kenmerken.

Verschillen tussen gemeenten zijn het sterkst voor segregatie op basis van bijstandsonvangst, het aandeel huishoudens met huurtoeslag, het aandeel echtscheidingen, het aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek en het aandeel loonkostensubsidies. Voor de meeste van deze kenmerken geldt dat tekortgemeenten hoger scoren dan de gemiddelde gemeenten en de overschotgemeenten. De overschotgemeenten scoren over het algemeen juist lager dan de tekortgemeenten (en de gemiddelde gemeenten).

Een uitzondering is het aandeel loonkostensubsidies. Dit is juist systematisch hoger in overschotgemeenten dan in de vergelijkingsgroep en in tekortgemeenten. Het aandeel loonkostensubsidies voor tekortgemeenten is niet significant lager dan voor gemiddelde gemeenten. Het is dus niet zozeer dat tekortgemeenten relatief minder LKS inzetten dan gemiddeld, maar vooral dat overschotgemeenten relatief meer LKS inzetten dan gemiddeld. Verder is ook het aandeel niet-ingezetenen lager in tekortgemeenten dan in overschotgemeenten, wat niet strookt met de hypothese dat niet-ingezetenen mensen uit de bijstand verdringen.

Wat betreft de arbeidsmarktkenmerken hebben de tekortgemeenten gemiddeld een lager aandeel flexwerk en een lager aandeel conjunctuurgevoelige werkgelegenheid in de totale beschikbaarheid van banen. Ook de bruto arbeidsparticipatie is lager voor tekortgemeenten.

Verder valt op dat een groot aantal kenmerken, zoals Arbeidsmigranten en buitenlandse seizoenarbeiders, Goedkope huurwoningen of Problematische schulden niet in Tabel 4.2 terugkomen. Ook een aantal alternatieve manieren om de beschikbaarheid van werk te berekenen, zoals een variant waarbij sectoren gewogen zijn naar de mate

waarin mensen vanuit de bijstand hierin werk vinden, komen niet in deze tabel terug. Onze analyse wijst voor deze kenmerken dus niet op significante verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten en de vergelijkingsgroep.

Samenhang met centrumfunctie

Een groot deel van de kenmerken die systematisch verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten hangt samen met de centrumfunctie van een gemeente. Dit geldt bijvoorbeeld voor segregatie, stapeling van problematiek, echtscheidingen, het aandeel hoopgeleiden en het aandeel huishoudens met huurtoeslag. Voor deze kenmerken is het dus mogelijk dat de systematische samenhang met meerjarige tekorten en overschotten niet zozeer het gevolg is van het kenmerk zelf, maar van de centrumfunctie of van andere kenmerken die hiermee samenhangen. We hebben daarom onderzocht wat van de systematische samenhang overblijft als we in de regressies corrigeren voor centrumfunctie (regionaal klantenpotentieel).

Tabel 4.3 laat zien dat een groot deel van de getoetste kenmerken inderdaad niet langer systematisch afwijken tussen tekort- en overschotgemeenten wanneer gecorrigeerd wordt voor verschillen in het regionale klantenpotentieel. Segregatie op basis van bijstandsontvangst, het aantal huishoudens met loonkostensubsidie ten opzichte van het aantal bijstandshuishoudens en het aandeel voormalige studenten met psychische problematiek blijven echter nog steeds wel sterk (significant) afwijken tussen tekort- en overschotgemeenten en gemiddelde gemeenten. Dit geldt in minder sterke mate voor het aandeel hoogopgeleiden, het aandeel niet-ingezetenen en het aandeel flexwerk en het aandeel conjunctuurgevoelige werkgelegenheid in de totale baanbeschikbaarheid.

Opvallend is ook dat de afstand tot de zee significant afwijkt tussen tekort- en overschotgemeenten en gemiddelde gemeenten wanneer voor regionaal klantenpotentieel wordt gecorrigeerd, terwijl dit zonder correctie voor regionaal klantenpotentieel nog niet significant afwijkt.

Tabel 4.3 Een groot deel van de kenmerken verschilt niet meer systematisch tussen tekort- en overschotgemeenten wanneer gecorrigeerd wordt voor regionaal klantenpotentieel

Naam kenmerk	Coëfficiënt tekortgemeente	Coëfficiënt overschotgemeente	Significantieverschil tekort- en overschotgemeenten
Segregatie			
Verhuisindex (o.b.v. bijstandsontvangst)	0,66 ***	-0,24	***
(Stapeling) van problematiek			
Aandeel (voormalige) studenten met psychische problematiek	0,86 ***	-0,16	***
Stedelijkheid			
Regionaal klantenpotentieel	-	-	-
Overige demografische kenmerken			
Aandeel hoogopgeleiden	0,61 **	0,19	
(Langdurig) in de bijstand			
Aandeel loonkostensubsidies	-0,37	0,44	**
Arbeidsmarkt			
Aandeel flexwerk in totale beschikbaarheid van werk	-0,33	0,62 *	**

Naam kenmerk	Coëfficiënt tekortgemeente	Coëfficiënt overschotgemeente	Significantieverschil tekort- en overschotgemeenten
Aandeel conjunctuurgevoelige werkgelegenheid in totale beschikbaarheid van werk	-0,88 ***	-0,22	*
Aandeel niet-ingezetenen	-0,46	0,41	**
Geografisch			
Afstand tot zee	-0,65 **	0,12	**

Toelichting: *, **, *** wijzen respectievelijk op een significant verschil op 10%, 5% en 1%-significantieniveau. De tabel toont alleen de getoetste kenmerken waarvoor er een significant verschil is. De vetgedrukte kenmerken zijn kenmerken die zonder correctie voor regionaal klantenpotentieel niet significant verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten. Zie Bijlage C voor een beschrijving van de kenmerken.

In deze analyse is ervoor gekozen om te corrigeren voor regionaal klantenpotentieel vanwege de samenhang met veel van de kenmerken die systematisch verschillen tussen tekort- en overschotgemeenten en de vergelijkingsgroep. Er zijn echter meer systematisch afwijkende kenmerken die onderling sterk correleren. Dit geldt bijvoorbeeld voor het aandeel huishoudens met huurtoeslag en segregatie op basis van bijstandsontvangst, voor het aandeel echtscheidingen en het aandeel huishoudens met gezondheidsproblemen en problematische schulden. Dit onderstreept dat de relaties in bovenstaande tabellen geen causale interpretatie hebben. Het kan zijn dat de samenhang gedreven wordt door andere kenmerken die met zowel het betreffende kenmerk als met tekorten en overschotten samenhangen.

Systematische analyse voor modelkenmerken

De systematische analyse is ook uitgevoerd voor de kenmerken die zijn opgenomen in het huidige bijstandsverdeelmodel. Tabel D.1 in Bijlage D laat zien dat voor een aantal kenmerken geldt dat deze systematisch verschillen tussen de tekort- en overschotgemeenten en de gemiddelde gemeenten. Het gaat met name om kenmerken die betrekking hebben op het huishoudtype, zorggebruik en gebruik van sociale voorzieningen. Ook voor deze kenmerken is het aannemelijk dat ze samenhangen met de centrumfunctie/stedelijkheid van een gemeente. Als gecorrigeerd wordt voor centrumfunctie blijkt inderdaad dat de verschillen tussen de tekort-, overschot- en gemiddelde gemeenten aanzienlijk kleiner worden en in de meeste gevallen niet meer significant zijn.

5 Gevolgen voor het bijstandsverdeelmiddel

Dat kenmerken in dit onderzoek systematisch samenhangen met meerjarige tekorten of overschotten betekent niet automatisch dat het model hiermee uitgebreid zou moeten worden. Hiervoor is een afwegingskader ontwikkeld dat vereist dat er in theorie een uitlegbare relatie tussen de kans op bijstand en het kenmerk bestaat.⁷ Het kenmerk mag niet beïnvloedbaar zijn door gemeenten en moet bovendien aanvullend zijn op de andere kenmerken in het model. Een kwantitatieve toets of het kenmerk voldoende bijdraagt aan de verklaringskracht van het model maakt deel uit van het afwegingskader. Deze toets wordt uitgevoerd op huishoudniveau en niet op het niveau van de zestig gemeenten, 15 tekortgemeenten, 15 overschotgemeenten en een vergelijkingsgroep van dertig gemeenten die in dit onderzoek zijn meegenomen.

Omdat de kenmerken die we in dit onderzoek hebben meegenomen gecorreleerd zijn, is het zinvol om de specificatie ervan nader op huishoudniveau te optimaliseren voordat we ze aan het afwegingskader onderwerpen. Dit speelt in het bijzonder voor de kenmerken rondom centrumfunctie, omdat de samenstelling van de bevolking in grote steden op allerlei manieren afwijkt van het landelijk gemiddelde. De vraag is hoe dit het best in het model kan worden opgenomen. Hierbij heeft specificatie van modelkenmerken op huishoudniveau de voorkeur boven specificatie op regioniveau, omdat de samenhang met bijstandsafhankelijkheid op dit niveau betrouwbaarder geschat kan worden. Dit leidt naar verwachting tot stabielere relaties die beter uitlegbaar zijn. Een vraag voor vervolgonderzoek is dus welke kenmerken op huishoudniveau de concentratie van problematiek en stapeling in grote steden het best beschrijven.

Ook rondom opleidingsniveau komen een aantal kenmerken naar voren die in samenhang nader op huishoudniveau onderzocht kunnen worden. Dit geldt in het bijzonder voor voormalige studenten met psychische problematiek, een kenmerk dat sterk blijkt samen te hangen met meerjarige tekorten en overschotten. Maar ook voor het aandeel hoogopgeleiden blijkt de samenhang significant. Een aandachtspunt bij het opleidingsniveau is dat dit niet voor alle leeftijdsgroepen op dezelfde manier wordt waargenomen – voor oudere cohorten is het opleidingsniveau niet direct beschikbaar en maken we gebruik van een benadering.

Een derde kenmerk uit dit onderzoek dat om verdieping op huishoudniveau vraagt, is of mensen langdurig in de bijstand zitten. Gemeenten geven aan dat deze groep lastig te activeren is. Of iemand langdurig in de bijstand zit, kan tegelijk ook te maken hebben met gemeentelijk re-integratiebeleid uit het verleden. Het criterium beïnvloedbaarheid uit het afwegingskader is voor dit kenmerk dus een aandachtspunt. Mogelijk is dit door keuzes met betrekking tot de specificatie te beperken, zonder al te veel afbreuk te doen aan de verklaringskracht.

⁷ Zie Marlet G., Ponds R., Woerkens C. van, Zwart R. (2016). Individuele en regionale ongelijkheid. Atlas voor Gemeenten, Utrecht, 2016.

Bijlage A Verdiepend onderzoek voor acht gemeenten

Deze bijlage presenteert de resultaten van de case studies en de individuele interviews met de acht gemeenten die hebben meegedaan aan de verkennende analyse. Per gemeente volgt een samenvatting van de factoren die volgens hen mogelijk samenhangen met hun meerjarige tekort of overschot. Dit is dus niet per se de zienswijze van onderzoekers.

Amstelveen

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	92.363
Meerjarig tekort/overschot:	overschot
Gemiddeld overschot (2017-2020):	25%
Bijstandsdichtheid (2019):	1,3%

Beleid en uitvoering

De gemeente Amstelveen noemt de continuïteit in de organisatie en de stabiele politieke omgeving als factoren die mogelijk bijdragen aan het meerjarige overschot. Ook is er veel aandacht voor handhaving en het re-integratiebeleid focust zich op mensen met een reëel perspectief op duurzame uitstroom. Duurzaam is volgens de gemeente daarbij het sleutelwoord. De gemeente Amstelveen scoorde goed op alle beleidsaspecten die in eerder onderzoek naar de uitschieters in het bijstandsverdeelmiddel positief effect hadden op het overschot van gemeenten.⁸ De gemeente merkt overigens op dat een deel van het geld dat de gemeente overhoudt op het bijstandsbudget wordt ingezet voor het re-integratiebeleid en de ondersteuning van mensen met minder perspectief op uitstroom. Het overschot is daarmee dus geen netto resultaat.

Beschikbaarheid van laaggeschoold werk

Vanwege de nabijheid van Schiphol en de bloemenveilig in Aalsmeer is er relatief veel werk in de omgeving, ook voor laagopgeleiden. Daarnaast is in de regio (o.a. in Amsterdam) ook veel werk voor hoogopgeleiden waardoor weinig of geen sprake is van verdringing van laaggeschoold werk door hogeropgeleiden. Wat betreft de ligging ten opzichte van Schiphol wordt wel opgemerkt dat andere gemeenten in de regio een tekort op het bijstandsbudget hebben. De ligging ten opzichte van Schiphol is daarom waarschijnlijk niet de enige verklaring voor het meerjarige overschot van Amstelveen.

Niet onterecht bevoordeeld door verdeelmodel

De gemeente geeft ten slotte aan dat wijzigingen in de verdeelsystematiek in het verleden altijd gunstig uitpakten voor Amstelveen. Het is dus volgens hen niet zo dat Amstelveen in het verleden voordeel heeft gehad bij het feit dat bepaalde objectieve kenmerken nog niet (optimaal) in het verdeelmodel waren opgenomen. Ook geeft de gemeente aan dat zij een relatief kleine bijstandspopulatie en -budget hebben. Het procentuele overschot is daarom voor hen al snel groot, omdat dit wordt 'opgeblazen'.

⁸ Zie Marlet et al. (2017). Van budget naar besteding. Verklaringen voor tekorten en overschotten op het gemeentelijke bijstandsbudget. Utrecht en Amsterdam: Atlas voor gemeenten en SEO Economisch Onderzoek.

Den Bosch

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	156.521
Meerjarig tekort/overschot:	overschot
Gemiddeld overschot (2017-2020):	11%
Bijstandsdichtheid (2019):	2,2%

Aanpassing verdeelmodel

Den Bosch geeft aan dat ze in de eerste jaren van het verdeelmodel te weinig budget ontvingen. Dit had te maken met een aantal factoren die destijds nog niet goed in het model zaten en de gemeente is hiervoor uiteindelijk ook gecompenseerd. Vanaf 2017, toen verbeteringen zijn doorgevoerd aan het model, ging het voor de gemeente beter. Overigens zat de gemeente toen wel ongeveer op haar piek qua aantal bijstandshuishoudens. Dit kwam o.a. door een grote instroom van Syriërs en Eritreeërs. Vanaf 2017 is het beeld van het verdeelmodel consistent en de gemeente geeft aan zich hierin te herkennen.

Beleid en uitvoering

De tekorten in 2015 en 2016 waren een reden om kritisch naar beleid en uitvoering te kijken. Er is geleerd van eerder onderzoek naar uitschieters.⁹ De bevindingen uit dit onderzoek zijn toegepast in de uitvoering. Rechtmatigheid aan de voorkant en handhaving zijn twee dingen die bijvoorbeeld zijn opgepakt. Ook zag de gemeente dat een andere organisatie (Orionis) in 2018 het goed deed. Den Bosch heeft daarop met hen contact opgenomen en geprobeerd van hen te leren. De poortaanpak (voorkomen van instroom in bijstand) van Den Bosch heeft gewerkt. De gemeente heeft niet op de tekorten in 2015 en 2016 gereageerd door op het budget te bezuinigen.

Loonkostensubsidie

De gemeente geeft aan dat de 'LKS-aanpak' veel effect heeft gehad. Den Bosch zet sterk in op loonkostensubsidies, ook voor mensen met een hogere loonwaarde. Het gebruik van LKS is dan ook hoog in vergelijking tot andere gemeenten. Een deel van de personen in een LKS-baan stroomt door naar reguliere arbeid. Inzet van het instrument LKS vergroot daarmee volgens de gemeenten de kans op uitstroom uit de bijstand. Daarbij geeft de gemeente wel aan dat de vergoeding niet alle kosten dekt. Een deel van het overschot op het bijstandsbudget wordt dus hieraan besteed. Daarnaast wordt benadrukt dat een deel van het overschot wordt besteed aan re-integratie en ondersteuning.

Maatwerk

Er wordt geen 'doelgroepenbeleid' gevoerd door de gemeenten. De focus is per persoon op wat iemand wel of niet kan. Wel is er specifiek beleid gevoerd rondom de grote instroom van Syriërs en Eritreeërs. Een deel van deze groep ging naar school. De gemeente werkte hiervoor samen met het ROC. Een deel van hen ging ook met LKS aan het werk. Er is voor deze groep veel geïnvesteerd in onderwijs en taalcertificaten. De gemeente heeft daardoor relatief weinig Syrische en Eritrese huishoudens in de bijstand.

Den Haag

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	553.039
Meerjarig tekort/overschot:	tekort
Gemiddeld tekort (2017-2020):	-9%

⁹ Zie Marlet et al. (2017). Van budget naar besteding. Verklaringen voor tekorten en overschotten op het gemeentelijke bijstandsbudget. Utrecht en Amsterdam: Atlas voor gemeenten en SEO Economisch Onderzoek.

Bijstandsdichtheid (2019):	4,5%
----------------------------	------

Onderkant van de arbeidsmarkt

De onderkant van de arbeidsmarkt in Den Haag is kwetsbaar en heeft geen buffers. De helft van de werkenden heeft in Den Haag een flexibele arbeidsrelatie. Veel instroom in de bijstand komt dan ook uit de categorie 'overig geen inkomsten' (bijvoorbeeld flexwerk en zzp). Een groot deel van de uitstroom uit de bijstand komt ook terecht in een flexibele arbeidsrelatie. De gemeente heeft dit samen met CBS inzichtelijk gemaakt.¹⁰

Stapeling van problematiek

Den Haag heeft onderzoek gedaan naar hun bijstandspopulatie.¹¹ Per leefgebied (bijv. psychische gezondheid, financiën, crimineel verleden, fysieke gezondheid, sociale relaties) is een score gegeven. Op basis hiervan zijn mensen ingedeeld op de Zelfredzaamheidsmatrix (ZRM). Als mensen op meerdere gebieden niet zelfredzaam zijn, leidt dit vaak tot een lage kans op uitstroom (en hoge kans op instroom). Ook laaggeletterdheid speelt een rol. In Den Haag is dit heel hoog (23%) in vergelijking met het landelijk gemiddelde (12%) en in vergelijking met andere G4-gemeenten. Het gaat daarbij niet alleen om migranten.

Verder geeft de gemeente aan dat de relatie tussen gezondheid en bijstandskans sterker is in grote gemeenten waardoor het effect van gezondheid wordt onderschat. Dit speelt niet alleen in de G4, maar ook in de G40. Hierbij speelt ook de vraag of gezondheid wel goed wordt gemeten. Als huisartsen terughoudend zijn in het voorschrijven van medicijnen, dan wordt de gezondheid van mensen in het model overschat.

Langdurig in de bijstand

Den Haag geeft aan dat je als gemeente beperkt bent in welk deel je kunt activeren middels beleid. Den Haag heeft iedereen die langer dan 1,5 jaar in bijstand zit opnieuw gesproken om te kijken welke mogelijkheden voor arbeid er voor hen zijn. In totaal ging het om 20 duizend van de in totaal 26 duizend huishoudens die bijstand ontvangen. Daaruit bleek dat een groot deel (negentig procent) heel moeilijk te activeren is. Deze mensen scoorden zo laag op de 'zelfredzaamheidsmatrix' dat re-integratietrajecten nog niet opportuun zijn. De gemeente stelt dat de impact van beleid op de omvang van deze groep wordt overschat.

De gemeente geeft in dit verband ook aan dat de wetgeving en de arbeidsmarkt steeds verder uit elkaar gegroeid zijn. De Wet werk en bijstand is gemaakt in een tijd waarin de overtuiging was dat iedereen in de bijstand aan het werk kan. Ondertussen is de arbeidsmarkt de afgelopen 10-15 jaar steeds meer geflexibiliseerd, wat met name de banen waar de kwetsbaarste groep voor in aanmerking komt onzekerder heeft gemaakt. Daarnaast is de doelgroep van de participatiewet juist uitgebreid door de sluiting van andere sociale regelingen, zoals de WSW en de Wajong. In verhouding heeft de gemeente dus meer mensen in de bijstand die tot de kwetsbare groep behoren (en die vroeger in de oude regelingen nauwelijks te bewegen waren naar overheidsonafhankelijkheid) i.c.m. een verdeelmodel dat uitgaat van een prikkel tot uitstroom, en een uitgangspunt onder de wet dat iedereen aan het werk kan. Deze drie elementen, uitgangspunten van de wet en het verdeelmodel, samenstelling doelgroep en inrichting van de arbeidsmarkt passen volgens de gemeente niet op elkaar. De verwachting is dan ook dat het kwetsbare deel van de populatie in de bijstand in verhouding alleen maar zal toenemen de komende jaren. De gemeente vindt dat een tekort daarom niet te wijten is aan beleid en uitvoering en dat bij de bekostiging niet alleen gekeken zou moeten worden naar het resultaat, maar ook naar de inspanning op dit terrein.

¹⁰ Zie Dashboard Bijstandsmonitor Den Haag (cbs.nl).

¹¹ Zie Aanbiedingsbrief eindrapport Werkoffensief +500 Gemeente Den Haag (raadsinformatie.nl)

Reistijdenmatrix

De reistijdenmatrix die wordt gebruikt voor het regionale kenmerk 'Beschikbaarheid van werk' is verouderd en de potentie van banen buiten Den Haag lijkt er volgens Den Haag te zwaar in te zitten. Als voorbeeld wordt Schiphol genoemd. De gemeente vraagt zich af of de matrix goed rekening houdt met reistijden en of het voor de doelgroep wel loont om zo ver te reizen voor een laagbetaalde baan. Hierbij speelt de verhouding tussen loon en reiskosten een rol, maar ook of mensen in staat zijn de afstand af te leggen. De gemeente vraagt zich bijvoorbeeld af hoeveel mensen vanuit de bijstand in Den Haag zijn uitgestroomd naar een baan op Schiphol, maar vermoedt dat het om weinig personen gaat. De gemeente geeft als suggestie om te kijken naar feitelijke uitstroom vanuit bijstand naar banen in bepaalde gemeenten in het verleden.

Daarnaast zijn de reistijden gebaseerd op vervoer met de auto, terwijl een groot deel van de bijstandspopulatie is aangewezen op openbaar vervoer. Den Haag vermoedt daarom dat het kenmerk 'beschikbaarheid van werk' de situatie te optimistisch inschat.

Mismatch op de arbeidsmarkt

Den Haag ziet in de praktijk een mismatch op de arbeidsmarkt die een plek zou moeten krijgen in het verdeelmodel. Er vindt bijvoorbeeld weinig uitstroom plaats vanuit de bijstand naar de horeca. Hoewel daar op dit moment veel vraag naar arbeid is, gaat het om representatief werk onder druk met piekbelasting waar de bijstandspopulatie vaak lastig op te matchen is. De gemeente geeft aan dat het een idee zou kunnen zijn om opleidingsniveau mee te nemen in de wegging van sectoren, omdat de vraag naar arbeidskrachten veelal op een hoger opleidingsniveau zit dan het aanbod van de bijstandspopulatie.

Verdringing door arbeidsmigranten

Den Haag heeft te maken met veel arbeidsmigranten, zowel ingezetenen als niet-ingezetenen die concurreren om het werk in en rondom Den Haag. Dat zijn vooral banen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Dit beperkt het werkelijke potentieel van bijvoorbeeld Westland, waar veel verdringing door arbeidsmigranten is, voor hun bijstandspopulatie. De gemeente geeft aan dat het al jaren niet lukt om mensen te plaatsen in Westland.

Segregatie

Een ander punt heeft betrekking op segregatie. Den Haag is een van de meest gesegregeerde steden van Nederland. Op basis van CBS-data blijkt dat de verschillen tussen mensen in de bijstand en "werkende armen" aan de ene kant en "werkende niet-armen" aan de andere kant nog groter zijn dan verwacht. Gebrek aan een goed netwerk kan een belemmering zijn om uit de bijstand te komen. Onderzoek van SCP bevestigt de relatie tussen segregatie, beperkte sociale contacten en minder bestaanszekerheid en kans op werk.¹² Er zit weliswaar een kenmerk 'buurten waar werken niet de norm is' in het model, maar dit kenmerk zegt volgens Den Haag vooral iets over gedrag. Bij de discussie over segregatie gaat het juist over de mate waarin je via je omgeving in een ander netwerk terecht kunt komen. In dit verband wijst de gemeente ook op de instroom van statushouders die vaak bij elkaar in de buurt gaan wonen.

Goedkope huurwoningen en kostendelersnorm

Den Haag geeft aan dat er in de gemeente relatief weinig corporatiewoningen zijn. Het verdeelkenmerk corporatiewoning, dat een benadering is voor de onderkant van de huurmarkt, geeft dus een vertekend beeld van de

¹² Vrooman, C., Gijsberts, M., & Boelhouwer, J. (red.) (2014). *Vershil in Nederland*. Sociaal en Cultureel Rapport 2014. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

feitelijke situatie in Den Haag.¹³ Er zijn bijvoorbeeld veel mensen die op kamers wonen in de private sector. Hierbij speelt nog een ander probleem dat gerelateerd is aan de prijscomponent. Bij kamerbewoning wordt de kostendelersnorm toegepast, maar mensen die een kamer in hetzelfde pand huren behoren niet altijd tot hetzelfde huishouden. Den Haag vraagt zich af of het prijsmodel hier wel goed rekening mee houdt.

Loonkostensubsidie

Den Haag heeft veel met LKS gedaan, meer dan hun aandeel in het budget. Dit verklaart mogelijk waarom de gerealiseerde prijs in Den Haag hoger ligt dan de verwachte prijs.

Niet-gebruik van de bijstand

Een andere mogelijke verklaring die de gemeente ziet is het niet-gebruik van bijstand. Recent onderzoek van de Nederlandse Arbeidsinspectie¹⁴ schat in dat ongeveer 177 duizend mensen in Nederland recht hebben op een bijstandsuitkering, maar deze niet aanvragen. Gemeenten die deze groep actief opzoeken, lopen eerder tegen een tekort aan. Een mogelijke verklaring van het tekort zou kunnen zijn dat Den Haag deze mensen beter bereikt dan andere gemeenten.

Dordrecht

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	119.513
Meerjarig tekort/overschot:	tekort
Gemiddeld tekort (2017-2020):	-11%
Bijstandsdichtheid (2019):	3,3%

Mismatch op de arbeidsmarkt

Dordrecht is van oudsher een arbeidersstad. De gemeente is qua beroepsbevolking vrij homogeen. Dit is een nadeel bij het aan het werk krijgen van de hele populatie. Voor veel productiewerk geldt dat er automatisering heeft plaatsgevonden en de werkgelegenheid daarmee dus is afgenomen. Dordrecht ziet dat de mismatch steeds groter wordt en dat er uitstroom van talent is. Een deel van de bevolking trekt weg, omdat er geen hoger onderwijs is. Hierdoor wordt de bevolking nog homogener. Ook de diversiteit van de woningvoorraad speelt een rol. Er is een ambitieus woningbouwprogramma gestart in Dordrecht dat hier verandering in moet brengen.

Het is lastig om op beschikbaarheid van geschikt werk te sturen. Het onderwijsprofiel in de gemeente leidt uiteindelijk ook tot een andere samenstelling van sectoren. Het economische programma is gericht op de huidige bevolking en niet per se op het verbeteren van de economische infrastructuur.

Omgevingsfactoren

De interactie tussen personen en hun omgeving is volgens Dordrecht van belang. 'Overerfbaarheid' van bijstand speelt mogelijk een rol. Dit is wel een gevoelig onderwerp, omdat het enigszins stigmatiserend is. Ook andere subjectieve factoren, zoals de (geografische) plaatsing van scholen voor primair onderwijs, spelen een rol.

Stapeling van problematiek

Stapeling van problematiek is een beperkende factor als je kijkt naar beschikbaarheid voor werk en de kans op uitstroom. Als iemand bijvoorbeeld een verleden heeft in ggz-zorg (maar wel hoogopgeleid is), beïnvloedt dat vermoedelijk de mate waarin degene beschikbaar is voor de arbeidsmarkt. Verder speelt hier volgens Dordrecht een

¹³ Meer in het algemeen pleit de gemeente ervoor om toe werken naar een situatie waarin dit soort benaderingen of proxies niet meer nodig zijn en gebruikgemaakt wordt van 'echte' data.

¹⁴ Zie Inspectie SZW (2021). *Niet-gebruik van de algemene bijstand*.

interactie tussen participatiemiddelen en het bijstandsbudget. Op de participatiemiddelen is flink gekort waardoor er geen middelen zijn om mensen met stapeling van problematiek te helpen. Vervolgens blijven deze mensen afhankelijk van bijstand en word je als gemeente nog eens gestraft.

In dit verband geeft Dordrecht ook aan in een vicieuze cirkel te zitten. De gemeente krijgt minder budget waardoor ze haar populatie minder goed kan helpen waardoor ook weer de prestaties minder worden.

Dordrecht ziet het als een probleem dat de verschillende verdeelmodellen (zoals voor WMO) losstaan van elkaar. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn om de samenhang met de verdeling van het budget voor de WMO te verkennen. Welke kenmerken zitten in dat model en zouden die ook kunnen spelen voor de bijstand?

Samenwerkingsverband

Dordrecht voert de Participatiewet uit voor zes andere gemeenten middels het samenwerkingsverband Drechtsteden. Dit doen ze met uniform beleid en uitvoering. Een van deze andere gemeenten is Zwijndrecht, een gemeente met een overschot op het budget. Dit vindt de gemeente opvallend, aangezien de gemeenten op het eerste gezicht veel op elkaar lijken. Het verschil zit volgens Dordrecht niet in het beleid, want dat is uniform. De gemeente vraagt zich af of het model dan wel goed werkt.

Loonkostensubsidie

Het samenwerkingsverband Drechtsteden heeft veel ingezet op LKS. Met name in 2015, 2016 en 2017 waren zij hierin voorlopers. LKS werd toen nog objectief gebudgetteerd. Inmiddels wordt het budget verdeeld op basis van realisaties en dit is vermoedelijk terug te zien in het tekort van dit jaar dat dicht bij nul zit. Hoewel iedere gemeente in het samenwerkingsverband hetzelfde beleid voert wat betreft LKS kan het zijn dat dit beleid in de gemeente Dordrecht een ander effect heeft gehad.

Groningen

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	234.977
Meerjarig tekort/overschot:	tekort
Gemiddeld tekort (2017-2020):	-9%
Bijstandsdichtheid (2019):	4,6%

Aandeel studenten

Groningen kent een groot aandeel studenten. Het gaat om zo'n 62 duizend (waarvan 35 duizend wonend in de gemeente zelf) op een inwonertal van in totaal 230 duizend inwoners. Er speelt een discussie om het kenmerk aandeel studenten uit het model te halen, omdat ook een kenmerk verdringing in het model zit. De omvang van de studentenpopulatie is voor de gemeente Groningen echter wel een belangrijke factor. Onder andere op basis van de historische instroom ziet de gemeente dat psychosociale problematiek zich vaak openbaart in de leeftijd waarop mensen studeren. Er is een aanzienlijk deel van het bijstandsbestand van Groningen dat ooit het predicaat hoogopgeleid heeft gekregen, maar vervolgens in de bijstand is gekomen en gebleven. Dit zijn dus mensen met ogenschijnlijk hoge baankansen die vanwege een 'life event' toch niet aan het werk komen.

Beschikbaarheid van laaggeschoold werk

In Groningen is er een grote tweedeling tussen hoog- en laagopgeleiden. De hoogopgeleiden vinden makkelijk een baan, de laagopgeleiden minder snel. Volgens de laatste uitgave van de Atlas voor gemeenten is de werkloosheid onder laagopgeleiden het grootst in de gemeente Groningen. Dat heeft te maken met de geringe beschikbaarheid van werk voor die groep. Er is weinig maakindustrie in de gemeente en omgeving. Daardoor is een

instrument als LKS minder goed in te zetten. Door de aanwezigheid van de universiteit zijn er weliswaar veel banen voor hoogopgeleiden, maar volgens Groningen heeft dat slechts beperkt invloed op de beschikbaarheid van werk voor laagopgeleiden. En het type werk dat wordt gecreëerd door aanwezigheid van de universiteit is vaak representatief werk (horeca, supermarkt, etc.) waarvoor de bijstandspopulatie minder goed in aanmerking komt. De beschikbaarheid van laaggeschoold werk zit daarnaast wel in het prijsmodel, maar zou volgens de gemeente ook in het volumemodel moeten worden opgenomen. De gemeente Groningen heeft ook vraagtekens geplaatst bij de manier waarop dit wordt gemeten. Dit wordt ook meegenomen in het lopend onderzoek naar de regiokenmerken.

Medicijngebruik

Een ander mogelijk punt heeft betrekking op het medicijngebruik. De gemeente Groningen vraagt zich af hoe het zit met de registratie van medicijngebruik als personen (studenten) nog zijn meeverzekerd met een ouder die in een andere gemeente woont. De gemeente vraagt zich af of in deze gevallen het medicijngebruik wel juist wordt gemeten.¹⁵

Centrumfunctie

Verder vraagt de gemeente zich af of de centrumfunctie goed in het model verwerkt is en wat er zou gebeuren als dit kenmerk, dat sinds 2018 niet meer in het model zit, weer wordt ingevoerd. Het effect van problematiek zoals een slechte gezondheid heeft volgens de gemeente een groter effect op bijstandsafhankelijkheid in grotere steden. Welke stapeling van problematiek met name speelt, vindt de gemeente moeilijk aan te geven omdat dit niet goed genoeg in beeld is.

Langdurig in de bijstand

De gemeente Groningen ziet een toename van de populatie bijstandsontvangers die langdurig bijstand ontvangt. Grote sprongen in het bijstandsvolume hebben vooral te maken met de instroomkant. De uitstroom uit de bijstand is niet zo groot. De groep die langer dan drie jaar een uitkering heeft, blijft toenemen. Dit is een groep waar beleid een relatief beperkt effect op heeft.

Goedkope huurwoningen

Ten slotte bestaat er twijfel over in hoeverre goedkope huurwoningen goed in het model zitten. Daarvoor zit er nu een proxy in het model die gebaseerd is op corporatiewoningen. In Groningen zijn er echter relatief weinig corporatiewoningen. Groningen noemt als voorbeeld studenten die afstuderen en in de bijstand terechtkomen en op hun kamer blijven wonen. Deze worden dan niet geregistreerd als wonend in een corporatiewoning.

Maastricht

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	121.108
Meerjarig tekort/overschot:	overschot
Gemiddeld overschot (2017-2020):	18%
Bijstandsdichtheid (2019):	3,1%

Beleid en uitvoering

In het verleden (2004, 2008, met ingang van de WWB) is Maastricht streng(er) gaan optreden en heeft de gemeente ook een directe aanpak ingevoerd. Dit heeft ervoor gezorgd dat mensen minder lang in de bijstand verbleven. Het aantal eenoudergezinnen in de bijstand is dankzij een gerichte aanpak fors teruggelopen. Ook het aandeel alleenstaanden in de bijstand nam af. Voor die tijd was er een relatief ruimhartig beleid voor ouders met kinderen onder

¹⁵ Het medicijngebruik wordt in die situaties correct geregistreerd, namelijk op persoonsniveau.

de 12 jaar. Het kwam soms voor dat paren uit elkaar gingen, omdat ze dan meer geld kregen vanuit de bijstand. Op het moment dat de bijstand stopte, kwam het paar dan weer bij elkaar. Hier is de gemeente scherper op gaan letten. Wat de gemeente ook zag, was dat door het striktere beleid aan de poort de aanvraag voor bijstand soms niet werd doorgezet. Er zijn ook veel vrouwen met kinderen begeleid naar deeltijdwerk, wat mogelijk was omdat ook gelijk kinderopvang werd geregeld. De voorsprong die destijds gehaald is, heeft Maastricht lang kunnen vasthouden, tot aan nu. De invoering van WWB heeft dus voor Maastricht wel effect gehad. Ten tijde van de RWW was er namelijk veel gebruik van bijstand. Door de striktere aanpak en meer aandacht voor de klant is dit teruggelopen. Wel merkt de gemeente op dat de aanpak en de aandacht de laatste jaren, ook vanwege corona, enigszins is verslapt en dat is terug te zien in meer instroom in de bijstand.

Daarnaast merkt de gemeente op dat continuïteit en aandacht voor de klant erg belangrijk zijn. Dit is ook gebaseerd op wat Maastricht hoort en ziet bij andere gemeenten. De marginale effectiviteit van het beleid is wel afgenomen (ook omdat de gemeenten op een gegeven moment tegen het 'granieten bestand' aan liep) waardoor de inzet van mankracht t.o.v. effecten ook terugliep. Maastricht is daarom wel wat minder strikt geworden in de afgelopen jaren. Het beeld bestaat volgens de gemeente soms dat een strikt beleid aan de poort door de klanten wordt ervaren als 'heksenjacht', maar Maastricht merkt juist dat klanten het vaak fijn vinden als ze actief begeleid worden.

Beschikbaarheid van laaggeschoold werk

De beschikbaarheid van laaggeschoold werk wordt ook gezien als mogelijke verklaring voor het overschot van Maastricht. De toeristische sector en de universiteit creëren bijvoorbeeld veel banen voor laaggeschoolden. In de horeca zijn er genoeg banen in bijvoorbeeld de keukens of de schoonmaak. Dus ook daar is wel werk waar bijstandsgerechtigden geplaatst kunnen worden. Er zijn wel sectoren die gevoelig zijn voor verdringing, met name sectoren met een hoge mate van automatisering. Een ander voorbeeld is het academisch ziekenhuis waar veel communicatie in het Engels is. Dit kan een barrière zijn voor sommige bijstandsgerechtigden.

Ligging aan de grens

Verder lijkt Maastricht te profiteren van haar ligging aan de grens met België. Er zijn weliswaar Belgen die in Maastricht werken, maar het gaat daarbij met name om hooggeschoold werk waardoor er geen verdringing is van werk voor laagopgeleiden. Daar staat tegenover dat er over de grens ook laaggeschoold werk beschikbaar is voor mensen uit Maastricht. Het is dus opvallend dat Maastricht lijkt te profiteren van de ligging aan de grens, terwijl dit voor de meeste gemeenten als nadelig gezien wordt.

Aandeel studenten

Ten opzichte van andere studentesteden (zoals Groningen) wordt aangegeven dat Maastricht relatief veel buitenlandse studenten heeft. Deze hebben minder vaak een bijbaan en zij verdringen daarom ook minder vaak werk voor laagopgeleiden, in vergelijking tot Nederlandse studenten. Een groot deel van de buitenlandse studenten trekt bovendien weg uit Maastricht. Ze gaan terug naar hun thuisland of doen een master in het buitenland. Ook veel studenten zoeken naar werk in de Randstad.

Er is wel een categorie studenten die in de regio zijn opgegroeid. Die blijven nu vaak thuis wonen en zoeken na afronding van hun studie ook vaker werk in Maastricht. Voor eventuele bijstand zijn zij wel aangewezen op hun thuisgemeente. Deze mensen zien Maastricht dus meestal niet terug in hun bijstandsbestand. Degenen die wel uit de gemeente Maastricht komen, zien de gemeenten soms wel terug in de bijstand. Voor buitenlandse studenten is dat vrijwel nooit het geval. Bij (psychische) problematiek gaan die over het algemeen terug naar hun thuisland.

Stapeling van problematiek

Maastricht geeft aan dat een groot deel van het bijstandsbestand kampt met psychische problemen. Op de vraag welke andere (multi)problematiek een rol speelt, wordt aangegeven dat het vaak gaat om een laag opleidingsniveau dat door de hele familielijn loopt. Ook gaat het relatief vaak om criminaliteit en voortijdig schoolverlaten. Zeker in de criminaliteit gaat soms veel geld om, wat sommige jongeren aantrekt. Door de grensligging van Maastricht is de gemeente ook aantrekkelijk voor criminelen. De gemeente ligt dicht bij Antwerpen en Duitsland. De vraag is wel of deze criminelen ook bijstand ontvangen. Soms kan dat wel het geval zijn, bijvoorbeeld in het geval van hennepknippers. De zwaardere criminelen zitten vaak niet in de bijstand. Het is ook mogelijk dat door die criminaliteit juist minder mensen bijstand aanvragen, omdat ze niet in beeld willen zijn bij de gemeente. Wel is door de gemeente gekeken in hoeverre minder jongeren zich zouden melden bij de gemeente rondom de introductie van de kostendelersnom. Dit viel destijds echter mee: er was geen duidelijke afname van het aantal aanvragen door jongeren.

Langdurig in de bijstand

Wat betreft de populatie bijstandsontvangers die langdurig bijstand ontvangen, geeft de gemeente aan dat dit voor zo'n vijftig procent van het bijstandsbestand geldt en dat je die personen gewoon niet naar de arbeidsmarkt kunt begeleiden. Het gaat om mensen met allerlei problematiek. Vroeger was het zo dat daarvan een groot deel naar de Wajong ging. Dat kan nu niet meer zo makkelijk. Dit heeft soms ook tot discussies met UWV geleid. Soms zag de gemeente namelijk mensen instromen in de bijstand met problematiek die er al lange tijd was, maar die nog niet goed in beeld was. Maastricht maakt zich enigszins zorgen over de nieuwe doelgroep. Het perspectief op een betaalde baan is voor deze mensen soms bijna nul. De Wajong is op dit moment volgens de gemeente te scherp afgekaderd. De begeleidingskosten bij LKS zijn soms nog steeds erg hoog, wat een rem kan zijn bij het inzetten van dit instrument. Het is ook belangrijk om oog te hebben voor de maatschappelijke kosten die komen kijken bij inactiviteit. Mensen die niet actief zijn, komen bijvoorbeeld eerder in de criminaliteit of gebruiken gemiddeld meer zorg.

Vlissingen

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	44.565
Meerjarig tekort/overschot:	tekort
Gemiddeld tekort (2017-2020):	-11%
Bijstandsdichtheid (2019):	3,8%

Beschikbaarheid van werk

De gemeente Vlissingen voert al vijf jaar juridische procedures met SZW over hun BUIG-budget. Twee belangrijke punten daarin zijn de beschikbaarheid van werk en de centrumfunctie.

De indicator beschikbaarheid van werk kijkt naar hoeveel banen er opgeteld over de sectoren zijn waarbij ook rekening gehouden wordt met de reisafstand voor een baan. Vlissingen kent echter een aantal sectoren waarin voor de doelgroep lastig werk te vinden is. Een voorbeeld hiervan is de sector scheepsbouw waar voornamelijk gespecialiseerde Oost-Europeanen werken. Dit betreft permanent werk, geen seizoensarbeid. De gemeente geeft aan dat dit niet uit zou moeten maken voor de budgetverdeling wanneer deze sectoren verspreid liggen over het land, maar dat juist veel van deze sectoren op bepaalde locaties geconcentreerd zijn. De gemeente geeft verder aan dat het havengebied relatief lastig is te bereiken en ook daardoor vaak niet aantrekkelijk voor de bijstandspopulatie.

De horeca is een andere sector die belangrijk is in Zeeland. Dit heeft te maken met de grote invloed van toerisme in Zeeland. Voor de horeca in Zeeland is het moeilijk om aan werknemers te komen. Ze richten zich daarom ook op mensen in de bijstand. De gemeente richt sommige trajecten daarom ook specifiek op de uitstroom naar horeca. Horecazaken zijn daarnaast vaak groot genoeg om verschillende typen banen te faciliteren.

Een ander punt is hoe snel mensen hun werk bereiken. Bereikbaarheid is in het model berekend op basis van reistijd over de weg. Zeeland bestaat uit eilanden die maar via een paar bruggen of dammen te bereiken zijn. Er is een toltunnel die voor de doelgroep te duur is voor dagelijks gebruik. Doordat de regio dunbevolkt is, is de bereikbaarheid via het openbaar vervoer slecht. Hierdoor zijn banen op verdere afstand moeilijker bereikbaar voor bijstandsgerechtigden die afhankelijk zijn van het ov. Het ov is met name na 18.00 uur beperkt, wat voor werk in de horeca een belangrijke belemmering is. Banen in de horeca liggen vooral aan de kust. De gemeente doet hier overigens wel iets mee. Ze geven bijvoorbeeld fietsen aan mensen die er geen hebben. Maar of de gemeente hier actiever in is dan andere gemeenten is niet bekend. Zeeland heeft relatief gezien een lage werkloosheid, maar Vlissingen schiet er qua werkloosheid juist wel bovenuit. Per saldo is er dus waarschijnlijk veel werkgelegenheid buiten de gemeentegrenzen en de gemeente geeft aan dat de reis van het ene naar het andere eiland vaak ook wordt gezien als een psychologische drempel.

Stapelning van problematiek

Ook de centrumfunctie speelt volgens de gemeente een rol in het meerjarige tekort. Vlissingen heeft bijvoorbeeld daklozen- en vrouwenopvang en komt ook veel tekort op WMO en Jeugdzorg. Mede hierdoor is het een Artikel 12-gemeente. De gemeente vermoedt dat deze factoren elkaar versterken door stapeling van problematiek. Om welke specifieke problematiek het gaat, is lastig te zeggen, maar de centrumfunctie houdt bijvoorbeeld in dat er relatief veel goedkope woningen zijn, kamerbewoning relatief vaak voorkomt en dat er relatief veel dak- en thuislozen en huishoudens met lage inkomens zijn. Er is een grote kans dat die mensen blijven wonen in Vlissingen en ook relatief veel beroep doen op de voorzieningen: bijstand maar ook jeugdzorg en WMO. Dit ziet de gemeente terug in de hele sociale structuur die in Vlissingen is ontstaan. Opvallend voor Vlissingen is wel dat het gaat om een kleine stad, maar dus wel met aanzienlijke grootstedelijke problematiek. Vlissingen is wat dit betreft slecht te vergelijken met andere gemeenten in Zeeland. De gemeente ziet ook dat er uitstroom uit de bijstand is in andere Zeeuwse gemeenten in Zeeland van mensen die naar Vlissingen gaan (en daar in de bijstand komen). Dus in die zin heeft Vlissingen een bepaalde aantrekkingskracht in de regio. Middelburg trekt bijvoorbeeld een andere populatie aan. Het gaat dus deels om 'geïmporteerde problematiek'. De gemeente krijgt ook signalen dat de problematiek steeds groter wordt. Er wordt steeds vaker aangegeven dat er meerdere problemen spelen.

Niet alleen score op modelkenmerken is belangrijk voor de bijstandskans, maar ook de interactie met de omgevingsfactoren. Voor iemand met stapeling van problematiek werkt dit wellicht zwaarder door. Stel je werkt, en je woont in een buurt waar werken niet de norm is. In principe ben je de hele dag weg, dus in die zin heb je daar minder 'last' van dan een niet-werkende in dezelfde buurt.

Vlissingen geeft ook aan dat overschotgemeenten eerder in een positieve spiraal komen. Ze houden geld over dat weer besteed kan worden aan betere re-integratie(voorzieningen). Voor tekortgemeenten is dat juist andersom. Die komen eerder in een negatieve spiraal en moeten eerder tegen de stroom in roeien. De gemeente geeft ten slotte aan dat de gewichten van het model moeilijk zijn te duiden vanwege de vormgeving van het model. Dit maakt het lastig om goede verklaringen te vinden voor het meerjarige tekort.

Zevenaar

Inwoners begin 2022 (o.b.v. CBS Statline):	44.643
Meerjarig tekort/overschot:	tekort
Gemiddeld tekort (2017-2020):	-8%
Bijstandsdichtheid (2019):	2,0%

Beschikbaarheid van werk

Qua werkgelegenheid speelt volgens de gemeente de ligging ten opzichte van Duitsland en de Rijn (natuurlijke barrière) een rol. De verbinding met het openbaar vervoer vanuit de voormalige gemeente Rijnwaarden (nu onderdeel van de gemeente Zevenaar) is niet goed. De werkgelegenheid is hier ook minder geworden. In het verre verleden was er veel industrie, maar door automatisering is veel werkgelegenheid verdwenen. Er is een switch gemaakt naar een op vrijetijdsbesteding gerichte economie, maar dit levert aanzienlijk minder banen op (voor de bijstandspopulatie).

Zevenaar geeft aan niet te profiteren van de ligging aan de grens. De gemeente heeft niet de aantrekkingskracht van een grote stad als Maastricht. Daarnaast is de werkgelegenheid in de voormalige gemeente Rijnwaarden (dat tegen Duitsland aan ligt) laag. Er zijn weinig mensen die in Duitsland gaan werken. Ook gaan er relatief weinig mensen (voor werk) naar Lingewaarde dat aan de andere kant van de Rijn ligt. Hier lijkt een soort psychologische barrière te spelen. Er is vooral een stroom naar het noorden, in het bijzonder Arnhem. Andersom geldt ook dat er relatief weinig Duitsers in Nederland werken, voor zover ingeschat kan worden. Wel zijn er vanuit Oost-Europa mensen die in de regio werken.

Stapelingsproblematiek

Zevenaar geeft aan dat bij instroom in de bijstand vaak meervoudige problematiek speelt. Een groot deel van het bestand heeft een niet-westerse migratieachtergrond. Zij hebben vaak te maken met taalproblemen en/of trauma's, omdat zij gevlucht zijn uit conflictgebieden. Ook financiële problemen spelen een rol. Daar wordt wel zeer alert naar gekeken bij de intake. Daarnaast gaat de gezondheid van mensen vaak achteruit als ze langer in de bijstand zitten.

Zevenaar geeft aan dat de ontwikkeling van het bijstandsbestand in de gemeente de goede kant op gaat, maar dat het budget nog niet toereikend is. Mogelijk wordt het komende jaar het break-even-point bereikt. De gemeente vindt het lastig om een vinger te krijgen achter de verklaringen voor het tekort. Er is bij de gemeente ook niet de capaciteit om heel diep in de werking van het verdeelmodel te duiken.

Samenwerkingsverband

Het verdeelmodel pakt al jaren ongunstig uit voor Zevenaar en voor de gemeente Duiven, waarmee samen wordt gewerkt. Westervoort, de derde gemeente uit het samenwerkingsverband, heeft echter al jaren een overschot, terwijl de bijstandsdichtheid hier hoger is. Deze vergelijking is overigens niet helemaal zuiver, aangezien Westervoort voornamelijk historisch wordt gebudgetteerd. Verder wordt opgemerkt dat de bestuurlijke fusie van Rijnwaarden en Zevenaar een mogelijke verklaring is voor het meerjarige tekort.

Bijlage B Groslijst kenmerken

Deze bijlage beschrijft de groslijst van kenmerken die mogelijk systematisch verschillen tussen gemeenten met een meerjarig tekort of overschot. Deze groslijst is gebaseerd op kenmerken die gemeenten hebben aangedragen tijdens de verkennende analyse (workshops en gesprekken met individuele gemeenten), kenmerken die komen uit juridische procedures uit het verleden, een eigen inventarisatie van mogelijke verklarende kenmerken, kenmerken die eerder zijn getest en de kenmerken die reeds in het verdeelmodel zitten. Een overzicht van de door gemeenten aangedragen kenmerken staat in Tabel 3.1. Voor de andere bronnen volgt hieronder een overzicht van de kenmerken voor de groslijst.

Kenmerken uit juridische procedures uit het verleden

Er is een inventarisatie gemaakt van kenmerken die zijn aangedragen in juridische procedures. Input hiervoor zijn de rapporten van APE en Berenschot omtrent het bijstandsverdeelmodel.¹⁶ De objectieve factoren die daarin naar voren zijn gekomen als mogelijk verklaringen voor tekorten zijn in Tabel B.1 opgenomen. Voor een groot deel van deze kenmerken geldt dat ze ook zijn genoemd in de workshops óf dat ze al zijn opgenomen in het bijstandsverdeelmodel.

Tabel B.1 Kenmerken genoemd in juridische procedures

Naam kenmerk	Niveau	Bron
Goedkope woningen	regionaal	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Grensgemeente Duitsland	regionaal	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Regionaal klantenpotentieel / centrumfunctie	regionaal	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Arbeidsmarkt	regionaal	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Eenouderhuishoudens	huishouden	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Ouderen (50+)	huishouden	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	huishouden	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Huishoudens met risico op schulden	huishouden	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Psychose	huishouden	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Jeugdproblematiek	huishouden	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Seizoeneffect juni, bijstandshuishoudens in juni t.o.v. december	huishouden	APE (2017). Buig-budget in 2017 Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
Toepassing kostendelersnorm / Commerciële kamerverhuur	huishouden	Berenschot (2021). Aanvullend onderzoek naar onevenredige benadeling gemeente Landgraaf
Centrumfunctie / stapeling van problematiek	regionaal	Berenschot (2021). Aanvullend onderzoek naar onevenredige benadeling gemeente Landgraaf
Toepassing kostendelersnorm (prijscapcomponent)	huishouden	Bezwaar gemeente Groningen

¹⁶ APE (2017). *Buig-budget in 2017 in Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.*, meerdere (niet-openbare) rapportages van Significant APE uit 2019, onder andere voor de gemeenten Den Haag en Dordrecht. Berenschot (2021). *Aanvullend onderzoek naar onevenredige benadeling gemeente Landgraaf.* Significant APE (2021), *Fluctuaties in de BUIG-budget-aandelen.*

Eigen inventarisatie verklarende kenmerken

Op basis van een brainstormsessie van het onderzoeksteam is een lijst met kenmerken opgesteld die, aanvullend op wat door gemeenten is aangedragen, mogelijk samenhangen met meerjarige tekorten of overschotten – zie Tabel B.2. Bij het samenstellen van deze lijst was het geen vereiste dat er ook daadwerkelijk gegevens zijn om het kenmerk samen te stellen. Deze vereiste wordt pas getoetst bij het selecteren van de kenmerken voor de shortlist.

Tabel B.2 Overzicht inventarisatie onderzoekers mogelijke verklarende kenmerken

Naam kenmerk	Niveau	Toelichting
Economische groei		
Economische groei	regionaal	In gemeenten waar de economie groeit, zal vermoedelijk het aantal banen toenemen (en daarmee de kans op bijstand afnemen).
Sectorsamenstelling		
Deze kenmerken liggen in het verlengde van de beschikbaarheid van werk wat door gemeenten is aangedragen in de workshops.		
Variatie in de sectorsamenstelling	regionaal	In gemeenten met een variatie aan sectoren zal een afname in aantal banen in één sector minder grote gevolgen hebben voor het aanbod van banen dan in gemeenten die sterk leunen op één sector.
Conjunctuurgevoeligheid	regionaal	In een gemeente met veel banen in sectoren die conjunctuurgevoelig zijn, zal het aanbod van banen (en daarmee de kans op bijstand) sterk(er) fluctueren.
Aanwezigheid van groeisectoren	regionaal	Een gemeente met relatief veel banen in groeisectoren kan verwachten dat het aanbod van banen relatief sterk zal groeien (en daarmee de kans op bijstand verkleinen).
Aanwezigheid van krimpsectoren	regionaal	Een gemeente met relatief veel banen in krimpsectoren kan een krimp in aanbod van banen verwachten, en daarmee een groei in personen in de bijstand.
Flexwerk		
Deze kenmerken liggen in het verlengde van wat door gemeenten is aangedragen in de workshops.		
Aanwezigheid van deeltijdbanen	regionaal	Een grote aanwezigheid van flexwerk kan een grotere kans betekenen om in de bijstand te komen, omdat mensen sneller vanuit flexwerk in de bijstand terechtkomen. Tegelijkertijd kan deze aanwezigheid ook een grotere kans betekenen om weer uit de bijstand te komen, omdat mensen vaker vanuit bijstand zullen instromen in flexwerk dan in een vaste (voltijd)baan.
Aanwezigheid van kleine deeltijdbanen	regionaal	
Aanwezigheid oproep- en uitzendwerk	regionaal	
Verdringing door jongeren		
Aandeel lageloonbanen vervuld door jongeren	regionaal	Hoe meer jongeren (studenten en jongeren die geen bijstand krijgen wanneer zij niet zouden werken) banen vervullen met lage lonen, hoe groter de kans dat mensen in deze gemeente in de bijstand terechtkomen (verdringing).
Tijd om te werken		
Mantelzorgers	huishouden	Personen die in de bijstand zijn gekomen, omdat ze geen tijd hebben om te werken zullen minder snel weer aan het werk gaan dan personen die om andere redenen hun werk zijn kwijtgeraakt.
Mogelijke toetreders		
Werkloze 17-jarigen in jaar t-1	huishouden	Voorspeller van mogelijke toetreders in de bijstand
Overerfbare armoede/inactiviteit		
Sociaaleconomische status ouders	huishouden	Kinderen van ouders met lage inkomens hebben vaker lage inkomens; kinderen van ouders met bijstand ontvangen vaker bijstand. ¹⁷
Regionale gebondenheid		
Aandeel huishoudens met sterke regionale binding	huishouden	Mensen met sterkere binding met een regio zullen minder geneigd zijn om te verhuizen – ook als dat hun baankansen (negatief) beïnvloedt.
Arbeidsgeschiedenis		
Aantal maanden werk in afgelopen jaren	huishouden	

¹⁷ Zie bijvoorbeeld <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0049089X18301789>.

Naam kenmerk	Niveau	Toelichting
Aantal banen in afgelopen jaren	huishouden	Sommige carrièrepaden en/of sectoren verkleinen de kans om weer aan het werk te komen.

Eerder geteste kenmerken

In eerdere modeljaren zijn een groot aantal kenmerken getest. Alleen kenmerken die voldoen aan het afwegingskader komen in aanmerking voor opname in het bijstandsverdeemodel. Dit houdt in dat een kenmerk uitlegbaar (er moet een theoretische grond zijn om te verwachten dat de factor van invloed is op de bijstandskans), niet-beïnvloedbaar (de factor mag niet op korte termijn te beïnvloeden zijn door lokaal beleid) en aanvullend (met de factor mag nog geen rekening gehouden zijn in het verdeemodel) moet zijn. Kenmerken die voldoen aan het afwegingskader zijn alleen opgenomen indien ze de verklaringskracht van het gehele model significant verbeteren. Het is echter mogelijk dat de kenmerken die vanwege deze vereiste zijn afgevallen wél samenhangen met meerjarige overschotten of tekorten. In hoeverre een kenmerk samenhangt met meerjarige overschotten of tekorten is immers geen onderdeel van het afwegingskader. Hieronder volgt per modeljaar een overzicht van de getoetste kenmerken die niet in het uiteindelijk verdeemodel zijn opgenomen.

Tabel B.3 Overzicht kenmerken die in eerdere modeljaren van het bijstandsverdeemodel reeds getoetst zijn

Naam kenmerk	Opmerking
Model 2019	
Jeugdzorg in het huishouden (exclusief voogdij, pleegzorg en jeugdhulp met verblijf)	-
Model 2018	
Interactievariabelen als vervanging van centrumfunctie en om te corrigeren voor stapeling van problematiek:	-
<ul style="list-style-type: none"> - Niet-westerse migratieachtergrond in hh X Alleenstaande moeder, kind jonger dan 18; - Niet-westerse migratieachtergrond in hh X HCl laag; - Alleenstaande moeder, kind jonger dan 18 X 50 tot AOW-leeftijd in hh; - Alleenstaande moeder, kind jonger dan 18 X HCl laag in hh; - Alleenstaande moeder, kind jonger dan 18 X Gezondheidsproblemen in hh; - 50 tot AOW-leeftijd in hh X HCl laag in hh; - 50 tot AOW-leeftijd in hh X Gezondheidsproblemen in hh. 	-
Gedetineerden: indicator voor detentie op peildatum 31 december 2014	-
Chronische aandoeningen:	-
<ul style="list-style-type: none"> - Diabetes in hh; - Epilepsie/neuropathische pijn in hh; - Hartaandoening in hh; - Hiv/aids/nieraandoening in hh; - Chronische ziekte in hh. 	-
Beschikbaarheid van werk:	Varianten op bestaand kenmerk
<ul style="list-style-type: none"> - Beschikbaarheid van werk incl. ov; - Extra beschikbaarheid van werk per ov; - Beschikbaarheid van werk voor laag-, middelbaar, en hoogopgeleiden in gemeente; - Beschikbaarheid van werk inclusief buitenland; - Beschikbaarheid van werk zonder grenspendel (incl. correctiefactoren voor banen en beroepsbevolking in België en Duitsland). 	
Buurtten waar werken niet de norm is:	Varianten op bestaand kenmerk
<ul style="list-style-type: none"> - Aandeel bbv in een buurt waar werken niet de norm is in gemeente obv 6-positie postcode; - Aandeel bbv in een buurt waar werken niet de norm is in gemeente obv uitkeringsgechtigden (excl. AO). 	

Naam kenmerk	Opmerking
Migratieachtergrond: <ul style="list-style-type: none"> - Uitsplitsing naar eerste en tweede generatie migratieachtergrond voor herkomstlanden Marokko, Turkije, Suriname en Nederlandse Antillen. - Uitsplitsing migratieachtergrond overig Afrika naar noordelijk, centraal en zuidelijk Afrika. 	Varianten op bestaand kenmerk
Ggz-gebruik: Uitsplitsing naar basis-ggz, specialistische ggz (tot en boven € 4.500).	Variant op bestaand kenmerk
AO-uitkering: Uitsplitsing Wajonguitkering	Variant op bestaand kenmerk
Model 2017	
Bruto participatiegraad	-
Aandeel hervormden in gemeente	-
Aandeel gereformeerden in gemeente	-
Aandeel protestanten in gemeente	-
Kenmerken voor 'nietsers': bpg en verschil bpg tussen mannen en vrouwen op gemeenteniveau	-
Kenmerken voor kans op sociale stijging: aandeel hoogopgeleiden en aandeel personen met een hoog inkomen op gemeenteniveau	-
Kenmerken voor segregatie: verdeling uitkeringen (aanwezigheid van buurten met grote afwijking van gemeentelijk gemiddelde)	-
Regionaal klantenpotentieel	-
Aandeel huishoudens met huurtoeslag (o.b.v. oude definitie sociale huurwoning)	-
Aandeel sociale huurwoningen op gemeenteniveau (o.b.v. SYSWOV, aangeleverd door Atlas)	-
Stedelijkheid (aantal inwoners per km ² in vijf categorieën);	-
Aandeel leerlingen speciaal onderwijs	Kenmerk is in een later modeljaar als-nog (op huishoudniveau) in het model terechtgekomen.
Aandeel inwoners in standplaatsen (poging tot identificeren van woonwagenkampen)	Kenmerk is in een later modeljaar als-nog (op huishoudniveau) in het model terechtgekomen.
Arbeidsverleden van ouders	Aangedragen door experts en gemeenten maar (destijds) niet integraal beschikbaar en dus niet getest.
Echtscheidingen	Aangedragen door experts en gemeenten maar (destijds) niet integraal beschikbaar en dus niet getest.
Schulden	Aangedragen door experts en gemeenten maar (destijds) niet integraal beschikbaar en dus niet getest.
Aandeel woningen met een lage huur op gemeenteniveau	Aangedragen door experts en gemeenten maar (destijds) niet integraal beschikbaar en dus niet getest.

Kenmerken reeds in het model

De huishoudkenmerken die reeds in het verdeelmodel zitten, zijn alle ook meegenomen in de analyses. Het gaat om de volgende kenmerken.

Tabel B.4 Kenmerken in het huidige verdeelmodel voor de bijstand

Kenmerken in het huidige verdeelmodel	
Huishoudtype	
Eenouder-moeder, jongste kind tot 5	Eenouder-moeder, jongste kind 5-12
Eenouder-moeder, jongste kind 12-18	Eenouder-moeder, jongste kind 18+
Eenouder-vader, jongste kind tot 5	Eenouder-vader, jongste kind 5-12

Kenmerken in het huidige verdeelmodel

Eenouder-vader, jongste kind 12-18

Paar, jongste kind 18-

Paar zonder kinderen

Overig huishouden

Leeftijdsgroepen

Leeftijd 20 tot 25 jaar in huishouden

Leeftijd 30 tot 40 jaar in huishouden

Leeftijd 50 jaar tot AOW-leeftijd in huishouden

Woonsituatie

Corporatiewoning

Herkomst

Migratieachtergrond (Turks) in hh

Migratieachtergrond (Antilliaans) in hh

Migratieachtergrond (Ghanees) in hh

Migratieachtergrond (overig Afrikaans) in hh

Migratieachtergrond (Irakees) in hh

Migratieachtergrond (Iranees) in hh

Migratieachtergrond (Indiaas) in hh

Migratieachtergrond (voormalig Joegoslavisch) in hh

Migratieachtergrond (overig westers) in hh

Opleidingsniveau

Lage HCI in huishouden

(V)SO/PrO in huishouden

Zorggebruik

Zorgkosten boven de € 50.000 in hh

Gebruik medicijn tegen verslaving in hh

Gebruik medicijn tegen psychose in hh

Gebruik 6 tot 8 medicijn groepen in hh

Stapeling van factoren

Niet-westerse migratieachtergrond in hh & 50 tot AOW-leeftijd in hh

HCI laag in hh & gezondheidsproblemen in hh

Niet-rechthebbenden

Alleenstaande, vermogen boven € 5.000

Paar, vermogen boven € 10.000

Student (mbo/hbo/wo) in huishouden

AO-uitkering (15%-80% of onbekend) in huishouden

ANW-uitkering in huishouden

Pensioenuitkering in huishouden

Loonkostensubsidie

Indicator LKS (prijscomponent)

Vraagkant

Eenouder-vader, jongste kind 18+

Paar, jongste kind 18+

Thuiswonend meerderjarig kind

Leeftijd 25 tot 30 jaar in huishouden

Leeftijd 40 tot 50 jaar in huishouden

Standplaats

Migratieachtergrond (Surinaams) in hh

Migratieachtergrond (Marokko) in hh

Migratieachtergrond (Somalië of Eritrea) in hh

Migratieachtergrond (Afghaans) in hh

Migratieachtergrond (Syrisch) in hh

Migratieachtergrond (Chinees) in hh

Migratieachtergrond (overig niet-westers) in hh

Migratieachtergrond (voormalig Sovjet-Unie) in hh

Middelbare/hoge HCI in huishouden

Gebruik ggz-zorg in hh

Gebruik medicijn tegen depressie in hh

Gebruik 4 tot 6 medicijn groepen in hh

Gebruik 8 of meer medicijn groepen in hh

Niet-westerse migratieachtergrond in hh & gezondheidsproblemen in hh

Alleenstaande, vermogen tot en met € 5.000, overwaarde boven € 50.000

Paar, vermogen tot en met € 10.000, overwaarde boven € 50.000

WW-uitkering in huishouden

AO-uitkering (80%-100%) in huishouden

Ziektewetuitkering, wachtgeld of overige uitkering in huishouden

Kenmerken in het huidige verdeelmodel

Werken onder niveau in gemeente

Aandeel WW in beroepsbevolking van gemeente

Beschikbaarheid van laaggeschoold werk (prijscomponent)

BuurteffectenAandeel bbv in een buurt waar werken niet de norm is in gemeente
o.b.v. 6-ppc gebieden

Aandeel studenten (hbo/wo) in gemeente

Beschikbaarheid van werk in gemeente

Overlast in de buurt

Bijlage C Beschrijving kenmerken systematische analyse

Deze bijlage bevat een beschrijving van de operationalisering van de kenmerken die zijn getoetst in de systematische analyse.

Arbeidsmigranten en buitenlandse seizoenarbeiders

Voor het bepalen van het aandeel arbeidsmigranten en seizoenarbeiders is gebruikgemaakt van CBS Microdata. Daarbij is de aanname gemaakt dat personen die wel geregistreerd worden in de POLIS-administratie, maar niet geregistreerd worden als woonachtig in Nederland, arbeidsmigranten of seizoenarbeiders zijn.

Per gemeente wordt het aantal banen waarvoor bovenstaande geldt op peildatum 31 december (T-1) geteld. Reden hiervoor is dat het bestand met de standplaatsen van de banen over de maand december wordt genomen en de kans dat een baan die in januari van een peiljaar geldt in december van datzelfde jaar nog bestaat, kleiner is dan dat een baan die op 31 december (T-1) geldt nog geldt op 1 januari (T).

Beschikbaarheid van flexwerk

Voor deze indicator wordt de gebruikelijke indicator Beschikbaarheid van werk gemaakt, waar in plaats van het totaal aantal banen het aantal flexibele banen wordt genomen. Onder flexibele banen worden de volgende banen geteld:

- Oproepwerk
- Uitzendwerk
- Banen met contract voor bepaalde tijd

Per gemeente wordt het aantal banen per baantype per jaar geteld op peildatum 31 december (T-1) genomen. Reden hiervoor is dat het bestand met de standplaatsen van de banen over de maand december wordt genomen en de kans dat een baan die in januari van een peiljaar geldt in december van datzelfde jaar nog bestaat, kleiner is dan dat een baan die op 31 december (T-1) geldt nog geldt op 1 januari (T).

De stappen om de banen te tellen per gemeente per baantype worden gedaan in de CBS Microdata-omgeving, op basis van de volgende bronbestanden:

- SPOLISBUS (om type baan en aantal banen te bepalen)
- GEMEENTESTPLTAB (om de standplaats van de baan te bepalen om de tellingen per gemeente te kunnen doen)

Beschikbaarheid van (kleine) deeltijdbanen

Voor deze indicator wordt de gebruikelijke indicator Beschikbaarheid van werk gemaakt, maar in plaats van het totaal aantal banen wordt het aantal (kleine) deeltijdbanen gebruikt. Hierbij worden als deeltijdbanen de banen genomen die in de polisadministratie binnen de CBS Microdata-omgeving worden aangemerkt als deeltijdbaan (variabele SPOLISDIENSTVERBAND). De definitie die hierbij wordt gegeven is:

“Baan van een werknemer waarbij het aantal overeengekomen uren lager ligt dan het aantal dat behoort bij een volledige dag- en weektaak.”

Voor een kleine deeltijdbaan wordt een baan genomen die volgens deze definitie als deeltijdbaan wordt aangemerkt en een wekelijkse arbeidsduur van minder dan 12 uur heeft.

De stappen om de banen te tellen per gemeente per baantype worden gedaan in de CBS Microdata-omgeving, op basis van de volgende bronbestanden:

- SPOLISBUS (om type baan en aantal banen te bepalen)
- GEMEENTESTPLTAB (om de standplaats van de baan te bepalen om de tellingen per gemeente te kunnen doen)

Beschikbaarheid van werk naar conjunctuurgevoeligheid

Voor deze indicator wordt de gebruikelijke indicator Beschikbaarheid van werk gewogen naar de conjunctuurgevoeligheid per sector.

De conjunctuurgevoeligheid van sectoren wordt bepaald met behulp van LISA-gegevens. Uit de LISA-dataset wordt voor de jaren 2004-2020 eerst per jaar en per 2-digit-SBI (sector) het aantal banen gesommeerd en daarvan het landelijk gemiddelde en standaardafwijking berekend. Vervolgens schatten we per sector de trend ($x = \text{jaar}$, $y = \text{aantal banen}$) en wordt daar de root-mean-square error (RMSE) van uitgerekend. De conjunctuurgevoeligheid van een sector, of anders gezegd de afwijking een sector van de (landelijke) trend, wordt daarna geconstrueerd door de RMSE te delen door het gemiddelde aantal banen van die sector.

Beschikbaarheid van werk - groei- en krimpsectoren

Voor deze indicator wordt de gebruikelijke indicator Beschikbaarheid van werk gewogen naar de aandelen sectoren per pc4 die zijn aangemerkt als groeisectoren.

Welke sectoren groei- en krimpsectoren zijn, wordt bepaald met behulp van LISA-gegevens. Om groeisectoren te identificeren is per sector het vijfjaarsgemiddelde van het aantal banen genomen en de ontwikkeling (trend) berekend om deze af te zetten tegen de landelijke ontwikkeling van diezelfde periode. Sectoren waarvoor geldt dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid positief en minimaal twee procent groter was dan het Nederlandse gemiddelde worden aangemerkt als groeisector. Omgekeerd geldt hetzelfde voor krimpsectoren: sectoren waarvoor geldt dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid negatief en minimaal twee procent kleiner was dan het Nederlandse gemiddelde worden aangemerkt als krimpsector.

Beschikbaarheid van werk naar sector

Voor deze indicator wordt kenmerk Beschikbaarheid van werk gewogen naar sector waarbij de sectoren waar bijstandsontvangers relatief vaak naar uitstromen zwaarder wegen dan sectoren waar relatief weinig bijstandsontvangers werk vinden.

Om deze weging te bepalen wordt voor de onderzochte jaren (2017 t/m 2020) het aantal banen per sector geteld op de peildatum 1 januari en het aandeel van de sector in het totaal aantal banen bepaald.

Vervolgens wordt van de personen die op 1 januari (T-1) een bijstandsuitkering ontvingen, en op 1 januari (T) een baan hebben, bepaald in welke sector dit is. Wanneer een persoon meerdere banen heeft op het peilmoment wordt de sector genomen van de baan waar de persoon in dat jaar de meeste uren heeft gewerkt. Onder deze banen wordt, net als bij het totaal van alle banen, het aantal banen per sector geteld en het aandeel van de sector in het totaal aantal banen bepaald.

Tot slot wordt het aandeel van de sector onder de banen waarin bijstandsontvangers zijn uitgestroomd, gedeeld op het aandeel van de sector in alle banen. Het resultaat hiervan wordt gebruikt als de weging voor banen bij het berekenen van Beschikbaarheid van werk.

De stappen om de weging te bepalen worden gedaan in de CBS Microdata-omgeving, op basis van de volgende bronbestanden:

- BIJSTANDPERSOONBUS (om op peildatum 1 januari (T-1) te bepalen welke personen bijstand ontvangen)
- SPOLISBUS (om op peildatum 1 januari (T) banen te tellen)
- BETAB (om de SBI-sector van de banen te bepalen)

Bruto participatiegraad

De bruto arbeidsparticipatiegraad meet het aandeel van de potentiële beroepsbevolking (15-74-jarigen) dat werkt of kan en wil werken. De bruto arbeidsparticipatiegraad is bepaald op basis van CBS Statline-tabel 'Arbeidsdeelname; regionale indeling 2020'.

Centrumfunctie: regionaal klantenpotentieel x gezondheidsproblemen

Het regionale klantenpotentieel is een *proxy* voor de centrumfunctie van een gemeente. Het is een algemene maatstaf die toepasbaar is op de kosten op alle beleidsterreinen waarvan wordt verondersteld dat de gemeentelijke kosten samenhangen met de mate waarin gemeenten een centrumfunctie hebben. Voorbeelden hiervan zijn culturele voorzieningen, festivals, hogescholen en werkgelegenheid. Het gaat om de verhouding tussen het aantal potentiële regionale klanten en het aantal inwoners van een gemeente. Data van het regionale klantenpotentieel zijn afkomstig van CBS Statline.

Dit vermenigvuldigen we per gemeente met het aandeel huishoudens dat minstens één persoon met gezondheidsproblemen heeft binnen de gemeente. Een persoon met gezondheidsproblemen definiëren we als een persoon die medicijnen gebruikt tegen verslaving (excl. nicotine), chronische stemmingsstoornissen, psychose en/of bipolaire stoornis heeft, of medicijnen gebruikt uit vier of meer hoofdgroepen, of met zorgkosten boven 50 duizend euro of gebruikmaakt van ggz-zorg. Gegevens over medicijnen halen we uit MEDICIJNTAB en gegevens over zorgkosten destilleren we uit ZVWZORGKOSTENTAB. Voor het laatste bestand zijn data over 2020 nog niet beschikbaar, voor dat jaar gebruiken we de zorgkostengegevens uit 2019.

Na het berekenen van de kruisvariabele per jaar (2017-2020) op gemeenteniveau middelen we over de vier jaren.

Echtscheidingen

Het relatieve aantal echtscheidingen per duizend gehuwden per gemeente gestandaardiseerd naar leeftijd van de bevolking. We halen deze gegevens van CBS Statline voor de jaren 2017-2020 en middelen over deze jaren.

Goedkope huurwoningen

De HUURENQUETE is beschikbaar in de CBS Microdata en bevat onder andere gegevens over huren van particulieren. Op basis van dit bestand is per gemeente het aandeel goedkope huurwoningen vastgesteld. Belangrijk om op te merken is dat het niet gaat om integrale gegevens maar om een steekproef van huurders in Nederland. Het gaat per jaar om de gegevens van zo'n 400 duizend huurders.

Per huurder in de HUURENQUETE is vastgesteld of de betaalde netto/kale huur onder de liberalisatiegrens lag. Ook is gekeken of de huur onder 75 of 50 procent van de liberalisatiegrens lag. Deze liberalisatiegrens betrof € 710,68 in 2017 en 2018, € 720,42 in 2019 en € 737,53 in 2020. Vervolgens is de gemeente waar deze huurders woonden

vastgesteld op basis van de Microdatabestanden VSLGWBTAB en NIETVSLGWBTAB. Ten slotte is per gemeente per jaar bekeken welk deel van de huren onder (75 en 50 procent van) de liberalisatiegrens lag. De geteste kenmerken betreffen het gemiddelde van deze aandelen voor de periode 2017 tot en met 2020.

Hoge inkomens

Het aandeel particuliere huishoudens exclusief studenten met een besteedbaar inkomen in het 8e t/m 10e deciel gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. We halen deze gegevens van CBS Statline voor de jaren 2017-2020 en middelen over deze jaren.

Hoogopgeleiden

Het aandeel hoogopgeleiden van de beroepsbevolking (15 tot 75 jaar) per gemeente. We halen deze gegevens van CBS Statline voor de jaren 2019 en 2020 en middelen over deze jaren. Gegevens over 2017 en 2018 zijn niet beschikbaar.

Huurtoeslag

Via CBS Statline is het aantal huishoudens met huurtoeslag beschikbaar. Het aantal huishoudens met huurtoeslag op gemeenteniveau is vervolgens gedeeld door het totaal aantal huishoudens op gemeenteniveau. Dit resulteert in het aandeel huishoudens met huurtoeslag.

Jeugdproblematiek: aandeel jongeren van 12-25 jaar verdacht van misdrijf

Het aandeel jongeren (12 tot 25 jaar) verdacht van het plegen van minstens één misdrijf per 10 duizend inwoners per gemeente. We halen deze gegevens van CBS Statline voor de jaren 2017-2020 en middelen over deze jaren.

Jeugdzorg

Het aantal jongeren (0 tot 23 jaar) met jeugdzorg als fractie van het totaal aantal jongeren per gemeente. We halen deze gegevens van CBS Statline voor de jaren 2017-2020 en middelen over deze jaren.

Laaggeletterdheid

Het aandeel laaggeletterden per gemeente komt van geletterdheidinzicht.nl (bron: ROA). Omdat deze data de gemeente-indeling 2021 volgen, zijn de aandelen omgerekend naar de gemeente-indeling 2020, met als gewicht de bevolking van 16 tot 65 jaar in 2021.

Langdurig in de bijstand

Op basis van de Microdatabestanden BIJSTANDPERSOONBUS en GBAHUISHOUDENSBUS is per ultimo 2017 tot en met 2020 bepaald hoelang huishoudens al een bijstandsuitkering ontvangen (meer dan 1, 2, ..., 10 jaar). Deze cijfers zijn op basis van de GBAADRESOBJECTBUS, VSLGWBTAB en NIETVSLGWBTAB geaggregeerd naar gemeenteniveau en vervolgens afgezet tegen het totaal aantal huishoudens in een gemeente dat bijstand ontvangt. Dit levert per gemeente en per jaar het *aandeel* bijstandshuishoudens op dat meer dan 1, 2, ..., 10 jaar bijstand ontvangt. De kenmerken die zijn getest betreffen per gemeente het gemiddelde van deze aandelen over de periode 2017 tot en met 2020.

Ligging aan de grens of zee

Met behulp van een GIS is bepaald wat de afstand van het dichtstbijzijnde punt van een gemeente tot een grens met België of Duitsland resp. de Noordzee of Waddenzee is.

Loonkostensubsidies

Dit kenmerk zit al in de prijscomponent van het verdeelmodel voor de bijstand. Het kenmerk is gebaseerd op het bestand VRLSRGPERSONENTAB waarin staat of iemand loonkostensubsidie ontvangt. Vervolgens is het kenmerk op persoonsniveau vertaald naar huishoudniveau en vervolgens naar gemeenteniveau. Het aantal huishoudens met loonkostensubsidie per gemeente is gedeeld door het aantal bijstandshuishoudens per gemeente om zodoende het aandeel huishoudens met loonkostensubsidie per gemeente te bepalen.

Multiproblematiek: criminaliteit en gezondheidsproblemen

Criminaliteit is een indicator die aangeeft of er binnen het huishouden minstens één persoon door de politie is geregistreerd als verdachte van een misdrijf. We halen deze informatie uit de VERDTAB.

Dit vermenigvuldigen we per gemeente met het aandeel huishoudens dat minstens één persoon met gezondheidsproblemen heeft binnen de gemeente. Een persoon met gezondheidsproblemen definiëren we als een persoon die medicijnen gebruikt tegen verslaving (excl. nicotine), chronische stemmingsstoornissen, psychose en/of bipolaire stoornis heeft, of medicijnen gebruikt uit vier of meer hoofdgroepen, of met zorgkosten boven 50 duizend euro of gebruikmaakt van ggz-zorg. Gegevens over medicijnen halen we uit MEDICIJNTAB en gegevens over zorgkosten destilleren we uit ZWZORGKOSTENTAB. Voor het laatste bestand zijn data over 2020 nog niet beschikbaar, voor dat jaar gebruiken we de zorgkostengegevens uit 2019.

Na het berekenen van de kruisvariabele per jaar (2017-2020) op gemeenteniveau middelen we over de vier jaren.

Multiproblematiek: problematische schulden en gezondheidsproblemen

Problematische schulden is een indicator die aangeeft of een persoon behoort tot een particulier huishouden met geregistreerde problematische schulden volgens de smalle definitie. De "smalle definitie" houdt in dat ten minste één persoon in het huishouden voldoet aan ten minste één van de volgende criteria op het peilmoment:

- Volgt een WSNP-traject.
- Heeft ten minste zes maanden de zorgpremie niet betaald.
- Heeft een betalingsachterstand van een Wet Mulder-boete bij het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB) waarvan de tweede aanmaning ten minste twee maanden openstaat, of zich al in een ernstigere wanbetalersfase bevindt. Daarnaast moet het openstaande bedrag in totaal minimaal vijftig euro zijn.
- Heeft langer dan 27 maanden een toeslagschuld van in totaal minimaal vijftig euro openstaan bij de Belastingdienst.
- Heeft langer dan 15 maanden een schuld van in totaal minimaal vijftig euro voor overige belastingaanslagen openstaan bij de Belastingdienst.
- Heeft een belastingschuld die in de 12 maanden voor het peilmoment oninbaar is.
- Heeft een betalingsachterstand bij DUO van drie maanden of langer en van minimaal 270 euro.

Er wordt gesproken van "smalle definitie", omdat in tegenstelling tot de volledige definitie van geregistreerde problematische schulden de volgende voorwaarden niet zijn meegenomen in de CBS Microdata Schuldenproblematiekbestanden:

- Volgt een bij BKR geregistreerd minnelijk traject.
- Heeft een bij BKR geregistreerde betalingsachterstand.
- Is in het Centraal Curatele en Bewindregister (CCBR) opgenomen op grond van verkwisting en/of problematische schulden.

Dit vermenigvuldigen we per gemeente met het aandeel huishoudens dat minstens één persoon met gezondheidsproblemen heeft binnen de gemeente. Een persoon met gezondheidsproblemen definiëren we als een persoon

die medicijnen gebruikt tegen verslaving (excl. nicotine), chronische stemmingsstoornissen, psychose en/of bipolaire stoornis heeft, of medicijnen gebruikt uit vier of meer hoofdgroepen, of met zorgkosten boven 50 duizend euro of gebruikmaakt van ggz-zorg. Gegevens over medicijnen halen we uit MEDICIJNTAB en gegevens over zorgkosten destilleren we uit ZVWZORGKOSTENTAB. Voor het laatste bestand zijn data over 2020 nog niet beschikbaar, voor dat jaar gebruiken we de zorgkostengegevens uit 2019.

Na het berekenen van de kruisvariabele per jaar (2017-2020) op gemeenteniveau middelen we over de vier jaren.

Problematische schulden

Problematische schulden is een indicator die aangeeft of een persoon behoort tot een particulier huishouden met geregistreerde problematische schulden volgens de smalle definitie. De "smalle definitie" houdt in dat ten minste één persoon in het huishouden voldoet aan ten minste één van de volgende criteria op het peilmoment:

- Volgt een WSNP-traject.
- Heeft ten minste zes maanden de zorgpremie niet betaald.
- Heeft een betalingsachterstand van een Wet Mulder-boete bij het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB) waarvan de tweede aanmaning ten minste twee maanden openstaat, of zich al in een ernstigere wanbetalersfase bevindt. Daarnaast moet het openstaande bedrag in totaal minimaal vijftig euro zijn.
- Heeft langer dan 27 maanden een toeslagschuld van in totaal minimaal vijftig euro openstaan bij de Belastingdienst.
- Heeft langer dan 15 maanden een schuld van in totaal minimaal vijftig euro voor overige belastingaanslagen openstaan bij de Belastingdienst.
- Heeft een belastingenschuld die in de 12 maanden voor het peilmoment oninbaar is.
- Heeft een betalingsachterstand bij DUO van drie maanden of langer en van minimaal 270 euro.

Er wordt gesproken van "smalle definitie", omdat in tegenstelling tot de volledige definitie van geregistreerde problematische schulden de volgende voorwaarden niet zijn meegenomen in de CBS Microdata Schuldenproblematiekbestanden:

- Volgt een bij BKR geregistreerd minnelijk traject.
- Heeft een bij BKR geregistreerde betalingsachterstand.
- Is in het Centraal Curatele en Bewindregister (CCBR) opgenomen op grond van verkwisting en/of problematische schulden.

We berekenen het aandeel huishoudens met minstens één persoon met problematische schulden per gemeente voor de jaren 2017-2020 om vervolgens over deze jaren te middelen.

Regionaal klantenpotentieel

Het regionale klantenpotentieel is een *proxy* voor de centrumfunctie van een gemeente. Het is een algemene maatstaf die toepasbaar is op de kosten op alle beleidsterreinen waarvan wordt verondersteld dat de gemeentelijke kosten samenhangen met de mate waarin gemeenten een centrumfunctie hebben. Voorbeelden hiervan zijn culturele voorzieningen, festivals, hogescholen en werkgelegenheid. Het gaat om de verhouding tussen het aantal potentiële regionale klanten en het aantal inwoners van een gemeente. We berekenen op gemeenteniveau een gemiddelde over de vier jaar (2017-2020). Data van het regionale klantenpotentieel zijn afkomstig van CBS Statline.

Sociale huurwoningen

Via CBS Statline is het aantal sociale huurwoningen beschikbaar. Het aantal sociale huurwoningen op gemeentenniveau is vervolgens gedeeld door het totaal aantal woningen op gemeentenniveau. Dit resulteert in het aandeel sociale huurwoningen.

Statushouders

Het CBS Microdatabestand ASIELCOHORT bevat informatie over asielmigranten die vanaf 2014 naar Nederland zijn gekomen. Voor de periode 2017 t/m 2020 is per jaar vastgesteld welk deel van deze asielmigranten nog in Nederland verblijft en wat de verblijfssituatie van hen is. Ook kan in het bestand de populatie statushouders geïdentificeerd worden op basis van de variabele *pop_vergunningnaCOA*. Deze gegevens zijn gekoppeld aan de GBAADRESOBJECTBUS, VSLGWBTAB en NIETVSLGWBTAB om de woongemeente te achterhalen. Per gemeente is vervolgens het totaal aantal statushouders berekend en afgezet tegen het totaal aantal inwoners in die gemeente.

Stedelijkheid

De indicator stedelijkheid geeft de bevolkingsdichtheid van een gemeente aan. Dit wordt gedaan op basis van de omgevingsadressendichtheid (oad) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) dat het aantal adressen per km² binnen een bepaald gebied aangeeft. Het CBS berekent voor elk adres de oad op basis van het Geografisch basisregister (GBR) en neemt vervolgens het gemiddelde van alle individuele adressen binnen een gemeente. Aan dit gemiddelde aantal adressen per km² kan vervolgens een mate van stedelijkheid geplakt worden. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vijf verschillende categorieën stedelijkheid:

- niet stedelijk (oad van minder dan 500);
- weinig stedelijk (oad van 500-1000 adressen);
- matig stedelijk (oad van 1000-1500);
- sterk stedelijk (oad van 1500-2500);
- zeer sterk stedelijk (oad van 2500 of meer).

Voor alle gemeenten is de gemiddelde omgevingsadressendichtheid in peiljaren 2017 tot 2020 berekend, en aan dat gemiddelde is een stedelijkheidslabel gegeven op basis van bovengenoemde categorieën.

Segregatie

Segregatie is in dit onderzoek op verschillende manieren geoperationaliseerd. Ten eerste zijn twee verschillende indices gebruikt, de *segregatie-index* en de *verhuis-index*. Beide indices zijn ook gebruikt door Ponds et al. (2015). Zij geven een overzicht van de verschillende manieren voor het meten van segregatie. Daarnaast is segregatie gemeten op basis van huishoudens met bijstand en op basis van huishoudens met een niet-westerse migratieachtergrond. De indices in ons onderzoek zijn daarnaast gemeten op buurtniveau en zeggen dus iets over de mate van segregatie tussen buurten in een bepaalde gemeente.

De segregatie-index geeft per gemeente een waarde tussen 0 en 1, waarbij een waarde van 0 correspondeert met een gelijke verdeling van een bepaalde bevolkingsgroep over een gemeente en een waarde van 1 met volledige segregatie van die bevolkingsgroep in de gemeente. De formule voor de segregatie-index is als volgt.

$$segregatie\ index = \frac{1}{2} \sum_{buurt} \left| \frac{A_{buurt}}{A_{gemeente}} - \frac{O_{buurt}}{O_{gemeente}} \right|$$

In deze vergelijking zijn A_{buurt} en $A_{gemeente}$ respectievelijk het aantal huishoudens van een specifieke bevolkingsgroep in een bepaalde buurt en het aantal huishoudens van dezelfde bevolkingsgroep in de gemeente. O_{buurt} en $O_{gemeente}$ zijn het aantal huishoudens niet behorende tot die specifieke bevolkingsgroep in respectievelijk een bepaalde buurt en in de gemeente. De segregatie-index geeft de mate aan waarin een specifieke bevolkingsgroep gelijk of ongelijk verdeeld is over de buurten in een gemeente, maar houdt geen rekening met de relatieve omvang van deze groep in de gemeente.

Een alternatief voor de segregatie-index is de verhuis-index. Deze index heeft een waarde tussen nul en vijftig procent en geeft aan welk deel van de totale bevolking in een gemeente moet verhuizen naar een andere buurt om een gelijke verdeling te krijgen. Deze index houdt wel rekening met de relatieve omvang van de specifieke bevolkingsgroep. De formule voor de verhuis-index is als volgt.

$$verhuis\ index = \frac{\sum_{buurt}(A_{buurt} + O_{buurt}) \left| \frac{A_{buurt}}{A_{buurt} + O_{buurt}} - \frac{A_{gemeente}}{A_{gemeente} + O_{gemeente}} \right|}{\sum_{buurt}(A_{buurt} + O_{buurt})}$$

De variabelen in bovenstaande vergelijking zijn gelijk aan de variabelen in de formule voor de segregatie-index.

De indices voor segregatie zijn vastgesteld op basis van CBS Microdatabestanden. Voor het bepalen van de huishoudens met bijstand is gebruikgemaakt van de bestanden BIJSTANDPERSOONBUS en GBAHUISHOUDENSBUS en voor het bepalen van niet-westerse migratieachtergrond is gebruikgemaakt van de bestanden GBAPERSOONTAB en GBAHUISHOUDENSBUS. Om huishoudens toe te wijzen aan een gemeente en buurt is gebruikgemaakt van de bestanden GBAADRESOBJECTBUS, VSLGWBTAB en NIETVSLGWBTAB.

Voormalige studenten met psychische problematiek

Dit kenmerk kijkt naar personen die hebben gestudeerd, maar uiteindelijk hun studie niet hebben afgemaakt en daarnaast ook psychische problemen hebben in de peiljaren 2017-2020. Dit kenmerk is gemaakt door eerst op basis van de HOOGSTEOPLTAB in de CBS Microdata te kijken of iemands hoogst gevolgde opleiding hoger is dan de hoogst afgeronde opleiding. Dit bekijken we alleen voor personen die minimaal een bachelorstudie zijn gestart (hbo- of wo-niveau). Opleidingsgegevens zijn echter niet integraal beschikbaar. Voor personen vanaf een bepaald geboortjaar zijn de gegevens wel integraal beschikbaar. Op basis van gegevens over leeftijd uit de GBAPERSOONTAB zijn alle personen die ouder zijn dan 43 verwijderd voor peiljaar 2017. Voor elk opeenvolgend peiljaar schuift deze leeftijd een jaar op.

Vervolgens is op basis van de ZVWZORGKOSTENTAB en de MEDICIJNTAB bepaald of iemand een psychische problematiek heeft. Iemand heeft psychische problematiek wanneer deze persoon zorgkosten maakt voor de Geestelijke Gezondheidszorg (ggz) of wanneer iemand medicijnen gebruikt tegen ofwel depressies ofwel bipolaire stoornissen ofwel verslaving.

Uiteindelijk is er een kenmerk aangemaakt dat bepaalt of iemand hoger onderwijs heeft gevolgd, deze opleiding niet heeft afgemaakt en psychische problemen heeft. Dit kenmerk is vervolgens vertaald naar gemeenteniveau en gedeeld door de beroepsbevolking per gemeente. Dit resulteert in het aandeel personen dat hun studie niet heeft afgemaakt en psychische problematiek heeft.

Zelfstandigen

Het aantal zelfstandigen per gemeente is vastgesteld op het CBS Microdatabestand INPATAB. Het aandeel zelfstandigen volgt door dit aantal te delen door de totale beroepsbevolking in een gemeente. Er is gekeken naar het

aandeel van de totale groep zelfstandigen, het aandeel zelfstandigen exclusief directeur-grotaandeelhouders (DGA's) en het aandeel zzp'ers in een gemeente. De geteste kenmerken betreffen het gemiddelde van deze aandelen voor de periode 2017 tot en met 2020.

Bijlage D Resultaten systematische kenmerken voor modelkenmerken

Onderstaande tabel geeft de resultaten van de systematische analyse voor de kenmerken die zijn opgenomen in het huidige bijstandsverdeelmodel, mét en zonder correctie voor centrumfunctie.

Tabel D.1 Systematische analyse voor de modelkenmerken

Modelkenmerk	Zonder correctie voor centrumfunctie				met correctie voor centrumfunctie			
	Tekort vs. gemiddeld	Overschot vs. gemiddeld	Tekort vs. overschot	vs.	Tekort vs. gemiddeld	Overschot vs. gemiddeld	Tekort vs. overschot	vs.
Huishoudtype								
Alleenstaande	0,90 ***	-0,02		***	0,57 ***	0,33 *		
Eenouder-moeder, jongste kind tot 5	0,71 **	-0,39		***	0,50 *	-0,17		**
Eenouder-moeder, jongste kind 5-12	0,55 *	-0,51 *		***	0,40	-0,35		**
Eenouder-moeder, jongste kind 12-18	0,53 *	-0,48		***	0,46	-0,40		**
Eenouder-moeder, jongste kind 18+	0,20	-0,15			0,16	-0,10		
Eenouder-vader, jongste kind tot 5	0,47	-0,25		**	0,33	-0,10		
Eenouder-vader, jongste kind 5-12	0,05	-0,38			0,04	-0,37		
Eenouder-vader, jongste kind 12-18	0,03	-0,36			0,11	-0,44		
Eenouder-vader, jongste kind 18+	-0,66 **	0,08		**	-0,49 *	-0,10		
Paar, jongste kind 18-	-0,61 *	-0,08			-0,28	-0,43 **		
Paar, jongste kind 18+	-1,02 ***	0,21		***	-0,73 ***	-0,10		***
Paar zonder kinderen	-0,66 **	0,13		**	-0,56 *	0,02		
Thuiswonend meerderjarig kind	-0,96 ***	0,12		***	-0,65 ***	-0,22		*
Overig huishouden	0,72 **	-0,18		**	0,42*	0,14		
Leeftijd								
Leeftijd 18 tot 20 jaar in huishouden	-0,27	0,05			-0,12	-0,11		
Leeftijd 20 tot 25 jaar in huishouden	0,45	0,25			0,24	0,47		
Leeftijd 25 tot 30 jaar in huishouden	0,45	0,07			0,14	0,39 *		
Leeftijd 30 tot 40 jaar in huishouden	0,10	-0,23			-0,01	-0,12		
Leeftijd 40 tot 50 jaar in huishouden	-0,37	-0,17			-0,11	-0,44 *		
Leeftijd 50 jaar tot AOW-leeftijd in huishouden	-0,53 *	-0,03			-0,26	-0,32		
Woonsituatie								
Corporatiewoning	0,45	-0,10			0,19	0,18		
Standplaats	-0,52	0,07			-0,62 *	0,18		**
Herkomst								
Migratieachtergrond (Turks) in hh	0,23	-0,13			0,08	0,03		
Migratieachtergrond (Surinaams) in hh	0,42	-0,24		*	0,34	-0,16		
Migratieachtergrond (Antilliaans) in hh	0,93 ***	-0,29		***	0,76 ***	-0,11		***

Modelkenmerk	Zonder correctie voor centrumfunctie				met correctie voor centrumfunctie			
	Tekort vs. gemiddeld	Overschot vs. gemiddeld	Tekort vs. overschot	vs.	Tekort vs. gemiddeld	Overschot vs. gemiddeld	Tekort vs. overschot	vs.
Migratieachtergrond (Marokkaans) in hh	-0,07	-0,32			-0,22	-0,16		
Migratieachtergrond (Ghanees) in hh	-0,01	-0,15			-0,16	0,00		
Migratieachtergrond (Somalisch of Eritrees) in hh	0,53 *	-0,04			0,37	0,14		
Migratieachtergrond (overig Afrikaans) in hh	0,75 **	-0,08		**	0,58 **	0,10		
Migratieachtergrond (Afghaans) in hh	0,43	0,15			0,37	0,21		
Migratieachtergrond (Irakees) in hh	0,67 **	-0,38		***	0,53 *	-0,23		**
Migratieachtergrond (Syrisch) in hh	-0,20	-0,33			-0,30	-0,23		
Migratieachtergrond (Iranees) in hh	0,52	0,01			0,38	0,16		
Migratieachtergrond (Chinees) in hh	0,51	0,24			0,36	0,40		
Migratieachtergrond (Indiaas) in hh	0,22	0,47			0,21	0,49		
Migratieachtergrond (overig niet-westers) in hh	0,50	0,28			0,32	0,47		
Migratieachtergrond (voormalig Joegoslavisch) in hh	0,09	-0,12			-0,13	0,11		
Migratieachtergrond (uit de voormalige Sovjet-Unie) in hh	0,47	0,34			0,29	0,53 *		
Migratieachtergrond (overig westers) in hh	0,25	0,23			0,07	0,42		
Opleidingsniveau								
Lage HCl in huishouden	-0,04	-0,42			-0,06	-0,39		
Middelbare/hoge HCl in huishouden	-0,41	0,08			-0,15	-0,21		
(V)SO/PrO in huishouden	-0,31	-0,54 *			-0,39	-0,45		
Zorggebruik								
Zorgkosten boven de € 50.000 in hh	0,24	-0,48		**	0,13	-0,36		
Gebruik ggz-zorg in hh	0,58 **	-0,69 **		***	0,33	-0,43 *		***
Gebruik medicijn tegen verslaving in hh	0,10	0,08			-0,03	0,21		
Gebruik medicijn tegen depressie in hh	-0,13	-0,62 **			-0,15	-0,61 *		
Gebruik medicijn tegen psychose in hh	0,08	-0,35			-0,17	-0,10		
Gebruik minder dan 4 medicijngroepen in hh	-0,05	0,50			0,12	0,32		
Gebruik 4 tot 6 medicijngroepen in hh	-0,71 **	-0,42			-0,64 **	-0,49		
Gebruik 6 tot 8 medicijngroepen in hh	-0,54 *	-0,45			-0,57 *	-0,42		
Gebruik 8 of meer medicijngroepen in hh	-0,39	-0,53 *			-0,47	-0,45		
Stapeling van factoren								
Niet-westerse migratieachtergrond in hh & 50 tot AOW-leeftijd in hh	0,42	-0,19		*	0,27	-0,02		
Niet-westerse migratieachtergrond in hh & gezondheidsproblemen in hh	0,45	-0,22		*	0,27	-0,02		

Modelkenmerk	Zonder correctie voor centrumfunctie				met correctie voor centrumfunctie			
	Tekort vs. gemiddeld	Overschot vs. gemiddeld	Tekort vs. overschot	vs.	Tekort vs. gemiddeld	Overschot vs. gemiddeld	Tekort vs. overschot	vs.
HCI laag in hh & gezondheidsproblemen in hh	-0,20	-0,58 *		*	-0,32	-0,45		
Niet-rechthebbenden								
Alleenstaande, vermogen boven € 5.000	1,08 ***	0,08		***	0,90 ***	0,28		**
Alleenstaande, vermogen tot en met € 5.000, overwaarde boven € 50.000	-0,09	-0,12			0,04	-0,16		
Paar, vermogen boven € 10.000	-0,71 **	0,28		***	-0,37 **	-0,08		
Paar, vermogen tot en met € 10.000, overwaarde boven € 50.000	-1,06 ***	0,01		***	-0,76 ***	-0,31		*
Student (mbo/hbo/wo) in huishouden	0,62 **	0,03			0,42	0,25		
WW-uitkering in huishouden	-0,22	0,16			-0,28	0,22		
AO-uitkering (15%-80% of onbekend) in huishouden	-0,92 ***	0,30		***	-0,78 ***	0,16		***
AO-uitkering (80%-100%) in huishouden	-0,34	-0,32			-0,46	-0,19		
ANW-uitkering in huishouden	-0,45	-0,66 **			-0,52	-0,58 *		
Ziekte-uitkering, wachtgeld of overige uitkering in huishouden	-0,72 **	0,27		***	0,71 **	0,26		**
Pensioenuitkering in huishouden	-0,37	0,23			-0,13	-0,02		
Vraagkant (arbeidsmarkt)								
Werken onder niveau in gemeente	-0,12	-0,17			-0,17	-0,11		
Aandeel WW in beroepsbevolking van gemeente	0,11	-0,01			-0,12	0,23		
Beschikbaarheid van werk in gemeente	-0,16	-0,21			-0,12	-0,25		
Beschikbaarheid van laaggeschoold werk (prijscomponent)	-0,31	-0,08			-0,38	-0,00		
Buurtkenmerken								
Aandeel bbv in een buurt waar werken niet de norm is in gemeente o.b.v. 6-ppc gebieden	0,88 ***	-0,50 *		***	0,60 ***	-0,21		***
Overlast in de buurt	0,31	-0,17			-0,00	0,16		

“De wetenschap dat het goed is.”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport 2022-59
ISBN 978-90-5220-195-5

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2022 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit magazine te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl.

Roeterstraat 29
1018 WB, Amsterdam

+31 20 525 1630
secretariaat@seo.nl
www.seo.nl